

Etničke zajednice na Kosovu u 2006.

Izveštaj Fonda za humanitarno pravo

Uvodne napomene

Izveštaj se odnosi na period od januara do decembra 2006. godine, kada su se u Beču (Vienna) vodili pregovori između vlade Srbije i kosovskog pregovaračkog tima o budućem statusu Kosova. U takvim okolnostima praćenje poštovanja ljudskih prava etničkih zajednica predstavlja aktivnost od najvećeg značaja.

Tokom 2006. godine tim istraživača FHP – Kosovo prikupio je 262 izjave pripadnika etničkih zajednica i predstavnika lokalne i centralne vlasti na Kosovu o položaju manjina na Kosovu. Posebna pažnja posvećena je povratnicima. Sa svim sagovornicima FHP – Kosovo vodio je razgovor na temu bezbednosti i slobode kretanja, o pristupu administrativnim institucijama i korišćenju maternjeg jezika u komunikaciji sa institucijama na lokalnom i centralnom nivou, o socijalnim pitanjima, mogućnostima zapošljavanja, obrazovanja na jezicima manjina, korišćenja privatne svojine, učešća u političkom životu, o informisanosti, o mogućnostima za povratak i o tome kako pripadnici manjina vide pregovore o budućem statusu Kosova i problem decentralizacije. Cilj izveštaja je da na dokumentovan način pruži svedočanstvo o položaju manjina na Kosovu tokom 2006. godine, da ukaže na probleme i da kosovskim institucijama i UNMIK-u da preporuke kako bi se položaj manjina popravio i kako bi se omogućilo njihovo potpuno integrisanje u kosovsko društvo.

Rezime

Dobijeni podaci sa terena pokazuju da je tokom 2006. godine postignut značajan napredak u pogledu slobode kretanja svih etničkih zajednica, da su pripadnici turske etničke zajednice, Bošnjaci, Aškalije i Egipćani generalno integrisani u kosovsko društvo, ali da nije došlo do osetnijeg napretka u integrisanju Srba i Roma. Ipak, prava manjina na Kosovu i dalje se svakodnevno krše, a kosovske institucije većinu ovih slučajeva kršenja prava dosad nisu uspevale da rasvetle. Veliki deo uzurpirane imovine još uvek nije vraćen. Iako je obnovljeno mnogo uništenih kuća pripadnika manjinskih zajednica, vlasnici nisu zadovoljni kvalitetom radova, a srušene kuće nisu obnovljene. Nemogućnost zapošljavanja je problem za sve etničke zajednice, a novčani iznos socijalne pomoći koju prima veliki broj stanovnika Kosova vrlo je skroman.

Srbi i deo Goranaca i dalje uče po programima vlade Srbije i idu u škole, paralelne obrazovne institucije koje su pod nadležnošću vlade Srbije. Vlada Kosova još ništa nije učinila da bi uključila čak Srbe u obrazovne institucije Kosova. Đaci Turci i Bošnjaci su potpuno integrisani u obrazovni sistem Kosova i uče na svojim jezicima, a po udžbenicima iz Turske (Turkey) i Bosne i Hercegovine. Ni u kosovskim školama ni u paralelnim institucijama vlade Srbije nastava nije organizovana na romskom jeziku.

Slične probleme kao Srbi imaju i pripadnici onih etničkih zajednica koje su integrisane u kosovsko društvo, poput Turaka, i to prvenstveno u pogledu obrazovanja na turskom jeziku i korišćenja turskog jezika u komunikaciji sa institucijama Kosova. U nekim mestima ni Bošnjaci nisu u mogućnosti da pohađaju nastavu na bosanskom, iako je Ustavnim okvirom Kosova,¹ članom 4.4, to pravo svim zajednicama zagarantovano. Zbog toga neki Bošnjaci planiraju da napuste Kosovo, iako nemaju problema u smislu bezbednosti.

Povratak raseljenih, naročito Srba i Roma, Aškalija i Egipćana koji se nalaze u kampovima u severnoj Mitrovici/Mitrovicë i Plemetini/Plemetinë i dalje je na niskom nivou. Glavni problem je besperspektivnost, nemogućnost zapošljavanja i to što srušene kuće nisu obnovljene, a uzurpirana imovina nije vraćena. Što se tiče samih Srba, iako je stepen bezbednosti značajno povećan pa su Srbi počeli da se vraćaju u Klinu/Klinë ili da mnogo slobodnije odlaze u Istok/Istog, istraživači FHP – Kosovo zabeležili su značajan broj incidenata, poput bombaških i oružanih napada, podmetanja eksplozivnih naprava, kamenovanja, fizičkih i verbalnih napada, naročito na povratnike, čak i ubistvo Dragana Popovića, povratnika u Klinu/Klinë.

Pitanje poštovanja prava i položaja etničkih zajednica na Kosovu politizuje se i problemima manjinskih zajednica se manipuliše, što je naročito činila vlada Srbije u periodu pregovora o budućem statusu Kosova. Iz te perspektive potrebno je analizirati preporuku vlade Srbije da se svi Srbi odreknu plata koje primaju iz kosovskog budžeta, ako već primaju platu iz Beograda. Time se uništava jedini mehanizam kojim je vlada Kosova pokušala da integriše Srbe u kosovsko društvo, što znači da vlada Srbije upravo ohrabruje Srbe da se udaljavaju od kosovskog društva i institucija, a time se sprečava i njihova minimalna integracija.

¹ Ustavni Okvir za privremenu samoupravu na Kosovu
www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_SRB_Dec2002.pdf

1. Poštovanje prava na slobodu kretanja i bezbednost

U 2006. godini FHP – Kosovo beleži napredak u pravcu poboljšanja bezbednosti i slobode kretanja svih etničkih zajednica. U poređenju sa ranijim periodima ima manje napada na pripadnike manjina i njihovu imovinu. Ukinuti su kontrolni punktovi Kosovske policijske službe (KPS) i KFOR-a (Kosovo Force) i pripadnici manjina u sve većem broju koriste javni prevoz. Srbi se vraćaju u urbana naselja, kao što je slučaj sa povratnicima u Klinu/Klinë. Takođe, Srbi slobodno odlaze u Istok/Istog kako bi obavili svoje administrativne poslove, što ranije nije bio slučaj, jer su sve takve aktivnosti obavljali preko Kancelarije za zajednice ili su to u njihovo ime radili Albanci poznanici. Takođe, Srbi sada smeju da se kreću i po onim delovima gradova gde ranije nisu smeli da se kreću, poput naselja Javram/Javram u Gnjilanu/Gjilan.

Međutim, generalni položaj manjina, naročito srpske zajednice, nije zadovoljavajući. Srbi i dalje žive u enklavama i ne mogu slobodno da se kreću po čitavoj teritoriji Kosova. U svojim enklavama nemaju bezbednosnih problema, ali im je sloboda kretanja ograničena na naseljeni deo sela. Slična je situacija sa Albancima u severnom delu Kosova koji uopšte ne odlaze u srpske sredine i slobodno se kreću samo u naseljenom delu svojih enklava. Uočen je napredak u Istoku/Istog i Gnjilanu/Gjilan, gde se Srbi potpuno slobodno kreću, ali su i dalje na oprezu. Pored Srba, nasilju su izloženi, mada manje, Goranci i Romi. Turci, Bošnjaci, Aškalijske i Egipćani osećaju se potpuno slobodno i bezbedno i oni su u potpunosti integrisani u kosovsko društvo.

Specifičan primer je grad Mitrovica/Mitrovicë, jer je još uvek podeljen na južni deo u kojem žive Albanci i severni deo, u kojem žive Srbi. U jednom delu severne Mitrovice/Mitrovicë, kod Tri solitera/Tre soliterat, Mikro naselju/Kodra e minatorëve u Bošnjačkoj mahali/Mahalla e Boshnjakëve žive i Albanci i tu se dešava najviše incidenata. Inače, u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë, gde uglavnom žive Srbi, nalaze se brojni pripadnici KFOR-a, UNMIK policije i KPS.

U severnom delu Kosovske Mitrovice živi oko 18.000 Srba, među njima 5.000–6.000 onih koji su se tu raselili iz ostalih delova Kosova posle dolaska međunarodnih snaga. Albanaca ima 2.500, a žive u tri odvojena naselja: Bošnjačkoj mahali, Tri solitera i u

Mikronaselju. U severnom delu grada ima i oko 300 Bošnjaka, 100 Goranaca, 400 Roma i 80 Turaka. Pored toga, u tri odvojena kampa, Česmin lug, Žitkovac i Kablar, živi oko hiljadu Roma i Aškalija. Bezbednost svih stanovnika je dobra. Ljudi se slobodno kreću, rade, trguju, ali ipak su na oprezu, jer se plaše da ne naiđe neki ekstremni Albanac iz južnog dela grada. Tu je KFOR, UNMIK policija i KPS, koji nadziru stanje. Ponekad se dogodi neka sitna čarka ili provokacija. Najčešće ih izazivaju Albanci koji iz južnog dela grada, gde čine apsolutnu većinu, zalaze u rubove severnog dela Mitrovice. Oni dolaze preko mosta kod Bošnjačke mahale i naselja Tri solitera. Nema većih problema, jer nema direktnih kontakata, pošto oni ne idu u centar severnog dela grada.

Z. V., Srbin iz Mitrovice/Mitrovicë
FHP intervju 1. aprila 2006.

1.1. Srbi

U opštini Orahovac/Rahovec živi oko 1.300 Srba. Blizu 500 živi u enklavi u gornjem delu Orahovca/Rahovec, zajedno sa jednim brojem pripadnika RAE zajednica, dok ih oko 800 živi u obližnjem selu Velika Hoča/Hoqa e Madhe. Iako tokom 2006. godine nisu zabeleženi primeri etničkog nasilja, Srbi i dalje ne idu u donji deo grada. Kada žele da napuste svoju enklavu, idu pod pratnjom KPS ili KFOR-a. U kupovinu idu u severnu Mitrovicu/Mitrovicë i u Gračanicu/Gračanicë, organizovano autobusima UNMIK-a. Isto tako učenici iz Velike Hoče/Hoqa e Madhe idu u srpsku školu koja je u gornjem delu Orahovca/Rahovec. Ipak, neki Srbi odlaze u donji deo grada, bilo radi kupovine ili radi obavljanja administrativnih poslova u opštini. Neke od njih su Albanci provocirali, ali ih niko nije napao. Srbi koji rade u opštini, njih 16, na svoja radna mesta odlaze slobodno, bez pratnje KPS i do sada nisu imali nikakvih problema.

U međuvremenu, u radnju je ušao Nekija, naš komšija Albanac, koga je moj muž častio pivom. Dok su oni razgovarali, nas tri smo stale ispred radnje i u tom trenutku naiđoše dvojica mladića Albanaca. Jedan od njih, koji je držao crvenu plastičnu kantu, počeo je odmah da nas psuje i vređa. Između ostalog više puta je i na srpskom jeziku rekao „vidi kako se oslobodile pička im materina“. Obratio se i prodavcu psujući ga što nas je primio u radnju. Rekao mu je „što si ih primio, pička ti materina. Teraj ih, majku im jebem“. Mi smo odmah ušle u kola i nismo reagovale. Nije reagovao niko.

S. V., Srpkinja iz Orahovca/Rahovec
FHP intervju 5. aprila 2006.

Danas u Gnjilanu/Gjilan živi oko 100 Srba. Tokom 2006. godine nije bilo ozbiljnijih etničkih incidenata. Srbi se slobodnije kreću i odlaze u delove grada u koje ranije nisu smeli ići, mada ih Albanci često provociraju. Generalno, položaj Srba u gradu je i dalje težak. Iako je 60 objekata koji su uništeni 17. marta 2004. godine obnovljeno sredstvima vlade Kosova, Srbi se i dalje ne vraćaju u obnovljene kuće, jer traže dodatna uveravanja

od KPS i opštine da im se ništa neće dogoditi ako se vrate. Takođe, ni raseljeni Srbi iz Obilića/Obiliq neće da se vrate u renovirane kuće iz bezbednosnih razloga, naročito oni čije su kuće srušene tokom martovskog nasilja 2004. godine.

Bezbednost je bolja nego u ranijem periodu. Trenutno se ljudi više kreću centrom grada, ali i nekim drugim ulicama, gde ranije nisu smeli. Recimo, kreću se do banaka, robne kuće, a neki idu čak i u naselje Javram, gde je ranije trebalo puno hrabrosti da neko ode. Bez sumnje, evidentan je pomak na planu bezbednosti i slobode kretanja. Međutim, potpune bezbednosti još uvek nema. Prošlo je sedam godina i ništa bitno se nije promenilo u položaju srpske zajednice u ovoj opštini. Nijedan od standarda nije do kraja ispunjen. Položaj Srba čini težim loša ekonomska situacija i nezaposlenost.

B. P., potpredsednik Skupštine opštine Gnjilane/Gjilan

FHP intervju 5. aprila 2006.

Srbi se u opštini Peć/Peja slobodno kreću isključivo u naseljenim delovima sela u kojima žive, kao Srbi iz Goraždevca/Gorazhdec i povratnici u sela Siga/Sigë, Brestovik/Brestovik, Belo Polje/Bellopojë i Osojane/Osojan. Izvan sela se ne kreću bez pratnje KPS ili KFOR-a. U grad Peć/Peja se vratio stari bračni par, Srbi koji se slobodno kreću kroz grad, ali ih Albanci često provociraju. Ostale etničke zajednice nemaju problema sa slobodom kretanja.

Ovde smo bezbedni. Ja i baba potpuno slobodno idemo na pijac (...) Kad izlazim u grad javljaju mi se mnogi Albanci. Iz daleka me pozdravljaju „ćao Bagi“, tako su me zvali ranije. Sa nekima se rukujem, a ponekim i zagrlim, ali ima dosta onih koje ne poznajem. A samo dva čoveka, bolesna od traume, kako se to kaže, dođu pijani kasno posle ponoći i lupaju mi na vrata. Probude nas, ali ne javljamo se, oni malo lupaju pa odu. Ja sam mom komšiji koji ima kafić do moje kuće rekao: „Komšija, bre, ti radiš do kasno, kako im ne kažeš, 'dođi u dan pa razgovaraj sa Brankom, razmenite mišljenja. Ako je Branko nešto grešio, kaži mu, pa da za grešku odgovara ili popravi'“. Izgleda da im je komšija preneo moje reči i oni su prestali da mi lupaju na vrata.

B. F., Srbin iz Peći/Peja

FHP intervju 12. oktobra 2006.

Srbi generalno i dalje obrađuju samo one njive koje su u blizini sela, dok udaljene njive ne obrađuju iz bezbednosnih razloga, kao što je slučaj sa Srbima iz Osojana/Osojan. Kamioni i autobusi kojima se prevoze iz Osojana/Osojan u severnu Mitrovicu/Mitrovicë i dalje se kamenuju kod sela Rudnik/Runikë u opštini Srbica/Skenderaj, a lokalno albansko stanovništvo zna da se baš tim autobusima prevoze Srbi.

Nas često kamenuju kad idemo autobusom za Mitrovicu. U poslednje vreme baš su intenzivirani ti napadi. Najčešće nas kamenuju kod sela Rudnik u opštini Srbica i to na

jednom brdašcu, kad se spuštamo. Tačno vidimo kada se mladići, stari 17–18 godina, okupljaju i pripremaju za kamenovanje. To je jako teško videti i preživeti, uopšte nije jednostavno. Znamo da se takvim kamenovanjem ne može čovek ubiti, ali kad osetite da vas neko gađa i da ste pri tom potpuno nemoćni, nije baš lagodno. Sve incidente redovno prijavljujemo UNMIK policiji i KPS, ali u njih nemamo poverenja, jer nisu efikasni. Da bismo im verovali, trebalo bi bar neki slučaj da reše. I to se ne dešava danas, ti incidenti se dešavaju poslednje dve godine. I mada se intenzitet incidenata pojačava, do sada nije učinjeno ništa da bi im se stalo na put. Nisu uhvatili nijednog lopova, niti kaznili one koji nas kamenuju.

S. V., povratnik u Osojane/Osojan
FHP intervju 17. jun 2006.

1.2. RAE

Sve do početka oružanog sukoba na Kosovu, oko 8.000 Roma i Aškalija živeli su u Rasadnik mahali/Mahalla e Rasadnikut u južnom delu Mitrovice/Mitrovicë. To je bilo njihovo najveće naselje na Kosovu. Posle povlačenja MUP-a Srbije i Vojske Jugoslavije sa Kosova, Romi i Aškalije su napustili svoje domove koje su nakon toga Albanci do temelja uništili iz osвете, s obzirom na to da je vladalo verovanje da su Romi² saradnici srpskog režima. Deo njih najpre je bio smešten u prostorijama Osnovne Škole „Vuk Karadžić“ u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë dok UNHCR nije podigao tri kampa: Česmin lug/Çeshmilluk, Žitkovac/Zhitkofc i Kablar/Kabllarë. U tim kampovima do sredine 2006. godine živelo je oko 1.000 Roma i Aškalija. Većina njih premešteni su u drugi kamp Osterode/Osterod, u istom delu grada, gde su malo bolji uslovi za život. Romi i Aškalije se u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë osećaju bezbedno i svuda se slobodno kreću, održavaju takođe kontakt i sa Albancima iz južne Mitrovice/Mitrovicë.

Ja se ovde osećam slobodnim i bezbednim. Slobodno i bez problema odlazim u južni i severni deo grada. Na obema stranama imam prijatelje, ali kad se dešavaju incidenti po nekoliko dana ne smem nikuda da maknem. Mnogi iz kampa nikuda ne idu, ne smeju, plaše se. Otkad su nas smestili ovde, mnogi ni jedan korak preko Ibra nisu napravili (...) Živimo u veoma teškim uslovima. Možete zamisliti kako je u barakama u kampu. Između sedam, osam ljudi spava u jednoj sobi. Nemamo kupatila, vruće vode. Sobe su vlažne, mračne. Nemamo osnovna sredstva i uslove za normalan život. Ako smo Romi, nismo stoka.

E. B., predstavnik Roma iz kampa Česmin lug/Çeshmilluk
FHP intervju 19. februara 2006.

1.3. Bošnjaci

² Pre oružanog sukoba na Kosovu, Aškalije i Egipćani su smatrani Romima.

U južnom i u severnom delu Mitrovice/Mitrovičë sada živi oko 2.500 Bošnjaka, dok ih je pre oružanog sukoba živelo oko 7.000. Razlozi za napuštanje grada nisu bezbednosne prirode, već zato što nemaju perspektivu za normalan život. Oko 90 procenata Bošnjaka je bilo zaposleno u severnom delu grada. Skoro svi su ostali bez posla. Deo njihovih stambenih objekata je u oba dela grada ili uzurpiran, ili uništen. Uništeni objekti još nisu obnovljeni, a uzurpirana imovina nije vraćena. Zbog tih razloga Bošnjaci odlaze u Sandžak, BiH ili u zapadnu Evropu i Ameriku.

2. Etnički motivisani incidenti

2.1. Ubistvo Dragana Popovića u Klini/Klinë

Dana 12. juna 2006. godine, negde oko 10.00, u svojoj kući u Klini/Klinë pronađen je ubijen Dragan Popović, koji je bio jedan od 53 Srba povratnika u ovaj grad. Dragan Popović se vratio 13. jula 2005. godine. Meštani su ubijenog opisali kao dobrog čoveka. Kuća Dragana Popovića bila je tranzitna za sve one Srbe koji su dolazili da obiđu svoju imovinu u Klini/Klinë. Ovaj slučaj zabrinuo je povratnike, vratio im strah i neizvesnost i sprečio da se vrate u većem broju. Tokom 2006. godine u Klini/Klinë je bilo više napada na Srbe povratnike.

O tome u Klini kruže razne priče. Govori se da je Dragan sinoć ubijen u svojoj kući, da je pogođen u glavu iz vatrenog oružja. Takođe se priča da je njegovo beživotno telo prebačeno u centar za obdukciju u Orahovac, da je obdukcijom utvrđeno da je ubijen, kao i da ovaj slučaj istražuju pripadnici KPS. Ima i komentara da je ovo ubistvo poruka ekstremnih Albanaca svim raseljenim Srbima da se ne vraćaju na svoja ognjišta, jer ih čeka ista sudbina.

T. T., direktor Kancelarije za zajednice u Klini/Klinë
FHP intervju 20. juna 2006.

2.2. Bombaški napad na povratnike u Klinu/Klinë

Dana 19. septembra 2006. godine u 19.45, na stan povratnika Milorada Pavlovića bačena je eksplozivna naprava. U trenutku eksplozije u stanu su bili Milorad Pavlović, njegova majka, supruga i rođaka. Svih četvoro su povređeni, a najteže povrede je zadobio Milorad Pavlović. Porodica Pavlović se među prvima vratila u Klinu/Klinë, i to 19. aprila 2005. godine. Do ovog incidenta nisu imali problema.

Bilo je oko 19.45 kada se čula jaka eksplozija. Sve u stanu se treslo i svi smo bili uplašeni. Odmah posle toga moj sin je uzeo telefon i pozvao policiju. Za manje od pet

minuta došla je policija i kola hitne pomoći. Ja sam video kada su izveli iz stana porodicu Pavlović. Miloradu je bila povređena glava, a njegovu majku su izneli na nosilima.

S. B., Albanac iz Kline/Klinë
FHP intervju 21. septembra 2006.

Inače, FHP – Kosovo je 9. maja 2005. godine za potrebe pisanja izveštaja o poštovanju prava etničkih zajednica na Kosovu u 2005. godini uzeo izjavu od Milorada Pavlovića:

Izlazimo u grad, možemo da kupujemo u svakoj radnji. Nijednom nismo imali problema. Često odlazim u opštinu, gde budem uslužen kako treba. Jednom sam išao u Opštinski sud da uzmem neki dokument. Ja inače dosta dobro govorim albanski. Pitao sam službenika na albanskom jeziku. On mi je odgovorio najljubavnije da malo sačekam. Vrlo brzo su mi završili posao i ja sam otišao kući.

M. P., Srbin iz Kline/Klinë
FHP intervju 9. maja 2005.

2.3. Napad nožem na Milisava Ilinčića u Mitrovici/Mitrovicë, u blizini mosta na Ibru/Ibër

U blizini mosta na Ibru 28. marta 2006. godine dva Albanca su napala i ubola nožem Srbina iz severne Mitrovice/Mitrovicë Milisava Ilinčića, koji je tada bio sa devojkom. Nakon tog događaja međunarodne snage su privremeno zatvorile most.³

2.4. Oružani napad na dvojicu Srba, radnika na benzinskoj pumpi

U noći između 9. i 10. maja 2006. godine na benzinskoj pumpi između sela Grabovac/Grabofc i Rudare/Rudarë u opštini Zvečan/Zveçan, nepoznate osobe su iz vatrenog oružja ispalile 12 rafala i tom prilikom teško ranili dvojicu radnika benzinske pumpe, Jablana Jevtića i Jovana Miloševića iz sela Grabovac/Grabofc.

Napad se dogodio rano, negde posle 3.00. Iznenada sam čuo pucnjavu i vrisak. Nisam znao šta se dešava, ali sam osetio bol u predelu ruke i noge. Uspeo sam da pobegnem u pravcu reke Ibar. Skinuo sam sa sebe belu majicu da ne bih bio uočljiv napadačima. Od rane koju sam zadobio nisam mogao da se podignem i hodam. Puzeći uspeo sam nekako da stignem do puta. Video sam da je došla patrola KPS. Tada sam primetio da je ranjen i Jova. Pripadnici KPS pozvali su kola hitne pomoći iz bolnice. Nas su ukrkali u ta kola i prebacili u bolnicu u severnom delu Mitrovice. Tamo su nas lekari operisali. Jovan mi je

³ Zeri, Nepoznati napadači su nožem uboli srpskog mladića, 29. mart 2006. godine
Koha Ditore, Nakon uboda nožem srpskog mladića, policija radi na identifikaciji i hapšenju počinitelja, 29. mart 2006. godine

ispričao da je primetio jednog napadača sa fantomkom na glavi koji je sa puta, iz neposredne blizine, pucao na nas. Pripadnici KPS izvršili su uviđaj i pokrenuli istragu, ali do sada nisu uspeli otkriti napadače.

J. J., Srbin iz Grabovca/Grabofc
FHP intervju 7. juna 2006.

2.5. Napad bombom na letnju baštu kafea „Dolce vita“ u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë

Devet osoba je povređeno kada je 26. avgusta 2006. godine u kasnim popodnevnim časovima bačena eksplozivna naprava u letnju baštu kafića „Dolce vita“ u severnoj Mitrovici/Mitrovicë. KPS je uhapsila šesnaestogodišnjeg Adema Dibranija/Adem Dibrani iz južne Mitrovice/Mitrovicë pod sumnjom da je bacio bombu. Posle napada, na severnom kraju mosta skupila se grupa Srba koji su protestovali. Most je bio zatvoren sledećih mesec dana i za pešake, i za vozila.

Dana 26. avgusta 2006. godine oko 18.50 nalazio sam se u lokalu „Dolce Vita“ kada sam čuo jaku eksploziju (...) Nekoliko sekundi posle eksplozije video sam masu ljudi, oko 15 njih, među kojima i pripadnike KPS kako jure ka mostu na Ibru. Kasnije sam saznao da je mladić koji je bacio bombu počeo da beži ka južnom delu grada. Na sredini mosta pripadnik KPS sustigao je i uhapsio tog mladića (...) U bašti lokala nalazilo se tridesetak osoba, a u samom lokalu 12.

Gradanin⁴ iz Mitrovice/Mitrovicë
FHP intervju 1. oktobra 2006.

2.6. Kamenovanje taksi vozila u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë

Dana 17. avgusta 2006. godine kamenovano je taksi vozilo u blizini Tri solitera/Tre soliterat u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë. Vozilom je upravljao Albanac Arben Peci/Arben Peci, taksista. On tvrdi da je neposredno posle napada čuo psovke na srpskom jeziku.

Nisam video ko nas je kamenovao, ali sam čuo psovke na srpskom jeziku. Nije bilo nikakvog razloga da budemo napadnuti i mislim da su nekome smetale registarske oznake 'KS' na mom vozilu.

A. P., taksista iz Mitrovice/Mitrovicë
FHP intervju 25. avgusta 2006

⁴ Ispitanik je želeo da ostane anoniman. Ime, prezima i adresa poznati su FHP - Kosovo.

2.7. Oružani napad na tranzitnu kuću za Srbe povratnike u Ljug/Lug

Februara 2006. godine 50 muškaraca, predstavnika porodica raseljenih Srba iz Ljuga/Lug kod Istoka/Istog potpisali su ugovore sa nemačkom organizacijom THW za obnovu njihovih uništenih kuća. Desetak predstavnika porodica vratilo se u Istok/Istog i smestilo u kuću povratnika Alekse Ljušića kod koga obično oseedaju oni koji čekaju da im se obnove kuće. 8. juna 2006. godine nepoznata lica napala su kuću u kojoj su bili smešteni povratnici. KPS do sada nije otkrio počinioc ovog napada.

Napad se dogodio u 23.30. U trenutku napada u mojoj kući bilo je 10 Srba povratnika. Iznenada smo čuli pucnje iz automatskog oružja. Meci su ispaljeni na zid i krov kuće. Srećom, niko nije povređen. Dva dana pre toga napadači su isekli i odneli elektroinstalacije sa jedne od kuća u izgradnji, a potom na drugoj koja je takođe u izgradnji i istakli albansku zastavu. Očito da je cilj napadača bio da zastraše kako bi nas odvratili od namere i usporili proces povratka na naša ognjišta.

A. Lj., Srbin iz sela Ljug/Lug
FHP intervju 13. juna 2006.

2.8. Napad bombom na autobus „Adio Tours“-a

Na magistralnom putu Prizren/Prizren – Priština/Prishtinë na mestu zvanom Birač, 4. januara 2006. godine na autobus turističke agencije „Adio Turs“ iz Obilića/Obiliq, koji redovno saobraća na liniji Dragaš/Dragash – Beograd, bačena je bomba. U trenutku napada u autobusu je bilo 55 putnika. Polovina putnika bili su Albanci, dok su drugu polovinu činili Bošnjaci, Goranci, jedan Turčin i jedan Kinez.

Kao i obično u 20.30 krenuo sam iz Dragaša/Dragash za Beograd. Nakon kratkog stajanja u Prizrenu/Prizren, gde sam primio nove putnike, produžio sam putovanje magistralnim putem (...) Negde oko 22.10 stigli smo blizu mesta zvanog „Birač“. Iznenada smo napadnuti (...) Na retrovizoru sam primetio da iz zadnjeg točka autobusa izlazi plamen. Vozio sam još oko 50–60 metara i onda sam stao. Dim je izlazio iz zadnjeg dela autobusa, a osetili smo i miris baruta. Putnici su bili u panici i vikali da otvorim vrata. Pokušao sam da ih smirim govoreći da nije ništa strašno i da je samo pukla guma. Nije bilo povređenih.

Dž. A., vozač autobusa „Adio Tours-a“
FHP intervju 5. januara 2006.

2.9. Napad eksplozivnom napravom na kuću Goranca u selu Gornje Rapce/Rapçë e Epërmë

Na kuću Goranca Zećira Zurapija/Zeqir Zurapi u selu Gornje Rapce/Rapçë e Epërmë bačena je bomba 1. oktobra 2006. godine.

Osetio se miris kiseline i shvatio sam da je postavljena eksplozivna naprava. Reagovao sam brzo i ćerki rekao „beži“. Vratio sam se da pozovem suprugu. Krenuli smo na druga vrata kroz letnju kuhinju, kada se začula manja eksplozija, a odmah zatim i detonacija koja nas je izbacila iz kuće. Zahvaljujući tome što smo na vreme napustili kuću, niko od nas nije povređen, ali je materijalna šteta ogromna (...) Manja materijalna šteta nastala je na okolnim kućama u prečniku oko 100 metara.

Z. Z., Goranac iz sela Gornje Rapce/Rapçë e Epërmë
FHP intervju 10. oktobra 2006.

2.10. Ometanje posete srpskom groblju za Zadušnice u selu Lešane/Leshanë

Na Zadušnice 5. novembra 2006. godine oko 8.00 sati Albanci, stanovnici sela Lešane/Leshanë kod Suve Reke/Suharekë sprečili su raseljene Srbe iz tog sela da dođu na groblje. Inače, raseljeni Srbi išli su u pratnji KPS.⁵

2.11. Napad na filijalu „Komercijalne banke“ a.d. u Dragašu/Dragash

Na filijalu „Komercijalne banke“ a.d. u centru Dragaša/Dragash bačena je bomba 18. marta 2006. godine oko 21.00.

Od eksplozije je oštećen zid objekta. Video sam otvor u zidu u prečniku od oko jedan metar. Ostali zidovi su napukli. Drugih oštećenja nije bilo. U kasi je bilo dosta novca, ali ništa nije odneto.

O. O., Albanac iz Dragaša/Dragash
FHP intervju 23. marta 2006.

2.12. Napad na Vuka Danilovića, interno raseljeno lice iz Dečana/Dečanë

U centru Dečana/Dečanë 21. avgusta 2006. godine jedan Albanac pretukao je Vuka Danilovića, izbeglo lice i profesora iz Dečana/Dečanë. Vuk Danilović je vodio grupu od desetak učenika iz Berana, gde se nalazi najveći deo izbeglih Srba iz Dečana/Dečanë, da bi učestvovali u multietničkom kampu OEBS-a sa ciljem unapređenja saradnje među etničkim zajednicama na području Dečana/Dečanë.

Danilović je sa meštanima razgovarao, pozdravio ih je i sa mnogima se rukovao. Međutim, on se ubrzo vratio i od mene zatražio pomoć. Ispričao mi je da se pojavio jedan

⁵ Zeri, 6. novembar 2006.

mladić koji je prišao i uz psovke ga udarao pesnicama u glavu i stomak, pa je on od silnih udaraca pao na zemlju. Rekao je još da su njegove kolege iz grupe zajedno sa nekoliko građana pritrčali da mu pomognu i da su ga oni doveli kod mene. Pozvali smo pripadnike KPS koji su uspjeli da uhvate napadača, mladića, starog oko 30 godina.

N. S., predsednik Skupštine opštine Dečani/Dečanë
FHP intervju 2. oktobra 2006.

2.13. Demoliranje i pljačka crkve u selu Gojbulje/Gojbujë

U srpskom selu Gojbulje/Gojbujë u opštini Vučitrn/Vushtrri crkva je opljačkana i oštećena.

Poslednji incident desio se pre mesec dana. Narod se okupio na groblju kod seoske crkve. Kad su se ljudi razišli, negde oko 15.15, u groblje su upale nepoznate osobe. Iz moje kuće, koja je udaljena nekoliko stotina metara od crkve, jasno sam video ljude koji su u groblje ušli iz pravca reke koja prolazi kroz selo. Oni su iz naše crkve odneli dve zastave, razbili vrata i ušli u crkvene prostorije za ručavanje, gde su polomili dve ikone, razbili dva lustera i sat. Odneli su krst koji je stajao pored crkve, a koji su nam poklonili grčki vojnici iz sastava KFOR-a.

Ž. K., Srbin iz sela Gojbulje/Gojbujë
FHP intervju 15. maja 2006. godine

2.14. Skrnavljenje crkve u Babinom Mostu/Babimoc

U noći između 6. i 7. jula 2006. godine opljačkana je crkva Pokrova presvete Bogorodice u Babinom Mostu/Babimoc.

Nepoznati počinioci razbili su rešetke i staklo na prozoru sa zadnje strane crkve i odneli 50.000 dinara priloga. Deo crkvenih odeždi i obredne predmete takođe su ukrali, a uništili su 10 ikona koje su skinuli sa zida (...) KPS je odmah obavila uviđaj, ali do sada nisu saopštili pojedinosti o ovom incidentu. Na žalost, mislim da je to još jedan vid pritiska na srpsko stanovništvo.

Lj. M., Srpkinja iz Babinog Mosta/Babimoc
FHP intervju 16. avgusta 2006.

3. Pristup administraciji i sudu, službena upotreba jezika

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

Albanski, srpski i engleski su službeni jezici na Kosovu. Sva zvanična dokumenta i formulari u opštinama i sudovima dostupni su na ovim jezicima, a u nekim drugim opštinama dokumenti mogu da se dobiju i na turskom i na bosanskom. U skladu sa Zakonom o upotrebi jezika⁶ ukoliko u nekoj opštini jedna etnička zajednica čini više od pet procenata ukupnog stanovništva, jezik te zajednice će u opštini biti službeni. Albanci i Srbi mogu da se obrate Skupštini Kosova i skupštinama opština na svom jeziku, dok se za pripadnike drugih etničkih zajednica obezbeđuje prevod. Svi zakoni koje donosi Skupština Kosova objavljuju se na albanskom, srpskom, bosanskom, turskom i engleskom jeziku.⁷

Zakon o upotrebi jezika, koji je stupio na snagu u oktobru 2006. godine, ne donosi mnogo novina i prati samo ono što je već utvrđeno Ustavnim okvirom Kosova, Zakonom o lokalnoj samoupravi i Zakonom o uvidu u službena dokumenta.⁸ Jedna od novina je da zakon predviđa da u opštini Prizren/Prizren turski bude proglašen za službeni, bez obzira na to da li u toj opštini broj Turaka iznosi više od pet procenata od ukupnog stanovništva Prizrena/Prizren. Dragana Rodić iz kancelarije ombudsmana ističe da praksa pokazuje da postoji diskriminacija kad je u pitanju primena ovog zakona, a što se odnosi i na upotrebu turskog, iako su Turci u potpunosti integrisani u kosovsko društvo.

Prevod zakona, uredbi i ostalih akata je neadekvatan. Nepoštovanje ravnopravnosti jezika evidentirano je i na dokumentima javnih preduzeća, na računima, građevinskim dozvolama. Diskriminacija je zabeležena i u službenoj korespondenciji sa opštinama koje ne poštuju čak ni pravila u pisanju ličnih imena (...) Trend nepoštovanja imena opština se nastavlja, iako postoji Zakon o broju i imenima opština na Kosovu (...) Najslikovitiji primer nepoštovanja ovog zakona su mediji na Kosovu.

D. R., predstavnik kancelarije ombudsmana
FHP intervju 29. novembra 2006.

Postojeća zakonska regulativa oko ravnopravne upotrebe turskog jezika na Kosovu u praksi se ne primenjuje. Konkretno, ni pred jednim sudom na Kosovu sudski postupci se ne vode na turskom jeziku, iz prostog razloga što nema obezbeđenih sudskih prevodilaca za turski jezik. Pozivi, sudske odluke i ostala dokumentacija ne izdaju se na turskom. Turski se ne upotrebljava ni u administraciji, kako na lokalnom, tako ni na centralnom nivou. Slična situacija je i u KPS, kao i u društvenim i javnim institucijama. Imena i prezimena pripadnika turske zajednice u ličnim kartama, izvodima iz matične knjige

⁶ Zakon o upotrebi jezika, http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2006_02-L37_sr.pdf

⁷ Op.cit. Ustavni Okvir ... www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_SRB_Dec2002.pdf

⁸ Zakon o uvidu u službena dokumenta,

http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2003_12_sr.pdf

rođenih i drugo ne pišu se na pravilan način, u skladu sa turskim pravopisom, uz obrazloženje da Unmikove službe u kompjutere nisu unele slova i znake iz turske azbuke.

S. O., Turčin iz Prištine/Prishtinë
FHP intervju 12. jula 2006.

Prizren/Prizren je izuzetak, jer je u tom gradu turski jezik službeni i ravnopravno se koristi sa ostalim jezicima. Svi dokumenti u opštini se izdaju na turskom. Takođe, u svim obrazovnim institucijama, od predškolskih pa do univerziteta, postoje programi na ovom jeziku. Na lokalnoj televiziji i radiju emituju se programi na turskom, kao i informativne emisije. Do ovoga se došlo pošto su poslanici Turske demokratske partije Kosova, zajedno sa poslanicima bošnjačke koalicije „Vakat“, okupljeni u poslaničkoj grupi „6+“ napustili sednicu Skupštine Kosova koja je održana 28. jula 2006. godine, kada je odbačen njihov predlog amandmana na Zakon o upotrebi jezika. Tim predlogom tražena je veća zastupljenost turskog i bosanskog jezika u sredinama gde pripadnici ovih zajednica žive u većem broju.

Ostalo je da službeni jezici po opštinama na Kosovu budu jezici onih zajednica u kojima ima najmanje šest procenata građana koji taj jezik govore. Takvom stavu smo se protivili, rekli smo da još nije završen proces decentralizacije i skoro 25 godina nije validno izvršen popis stanovništva. Stoga, da se baziramo na nekim procentima bez popisa i završene decentralizacije, za nas je bilo nerazumljivo. Zato smo predlagali prethodno rešenje kao stečeno pravo, tj. da u opštini u kojoj većinu građana čine pripadnici turske zajednice, kao sto je slučaj u Prizrenu, turski jezik bude službeni jezik. Ali, to nije prihvaćeno.

M. Y., Turčin, član Predsedništva Skupštine Kosova
FHP intervju 11. avgusta 2006.

Skupština opštine Gnjilane usvojila je odluku da je srpski jezik službeni na području opštine, ali se ta odluka često ne poštuje, naročito u pravosuđu i policiji. Stranke mogu da koriste svoj jezik na sudskim raspravama, preko prevodioca. Presude se uglavnom dostavljaju samo na albanskom. To je slučaj i kod saobraćajne policije, koja mandatne kazne piše isključivo na albanskom jeziku.

B. P., potpredsednik Skupštine opštine Gnjilane/Gjilan
FHP intervju 5. aprila 2006.

Opština Klina/Klinë može da se navede kao pozitivan primer u odnosu na Srbe.

Svi povratnici ovde mogu slobodno da koriste svoj jezik i do sada nismo imali pritužbe po tom pitanju. Nemamo žalbi ni na usluge šalterskih radnika Albanaca koji rade u institucijama. U opštini Srbi mogu sasvim nesmetano da vade sva dokumenta koja su im potrebna. U početku, stranke su dolazile u Kancelariju za zajednice, jer su bile u strahu

(...) Međutim, sada više nema potrebe za tim, jer se povratnici sami sasvim slobodno obraćaju opštini i svi su oni zadovoljni uslugama.

M. S., opštinski službenik za povratak u Klini/Klinë
FHP intervju 24. juna 2006.

4. Korišćenje zdravstvenih i socijalnih usluga

Zdravstvene usluge bolnica i ambulanata koje su u nadležnosti kosovske vlade koriste sve etničke zajednice, osim Srba koji se leče u paralelnim institucijama, ambulancama koje finansira vlada Srbije. Međutim, neki Srbi koriste usluge zdravstvenih ustanova vlade Kosova u sredinama gde su Bošnjaci većinsko stanovništvo. Takav je slučaj sa Srbima povratnicima u sela Siga/Sigë i Brestovik/Brestovik, koji se leče u ambulanti u Vitimirici/Vitimiricë.

Jedan od najvećih problema na Kosovu je siromaštvo širokih slojeva stanovništva nakon prestanka oružanih sukoba. Prema podacima Ministarstva rada i socijalne zaštite vlade Kosova, do sada je evidentirano oko 41.000 porodica sa blizu 185.000 članova koji žive samo od socijalne pomoći. Među njima je značajan broj pripadnika manjinskih etničkih zajednica.

Visina socijalne pomoći kreće se u rasponu od 35 do 75 evra mesečno, u zavisnosti od broja članova porodice: pojedinci primaju po 35 evra; porodice koji imaju dva člana 50, sa tri 55, sa četiri 60, sa pet članova 65, a sa šest i više članova 75 evra. Korisnici socijalne pomoći smatraju da vlasti na Kosovu ne izdvajaju dovoljno novca za socijalnu zaštitu pripadnika manjinskih etničkih zajednica, jer ta pomoć nije dovoljna ni da se kupi hrana za mesec dana. Pored toga, značajan deo pripadnika manjina kojima je potrebna socijalna pomoć nisu dovoljno informisani o svojim pravima i zato ne dobijaju pomoć.

Cela teritorija Kosova je pokrivena i funkcionišemo bez ikakvih problema. Socijalnu pomoć po različitim kategorijama koristi 32.915 albanskih porodica sa 148.758 članova, 4.567 srpskih porodica, sa 11.846 članova, 12 crnogorskih porodica, sa 42 člana, 721 bošnjačka porodica sa 2.449 članova, 119 turskih porodica sa 357 članova, 1.227 aškalskih porodica sa 5.957 članova, 814 romskih porodica sa 3.586 članova i ostali 364 porodice sa 1.299 članova. Ukupno 40.745 porodica sa 174.646 članova. Naš departman vrši i zbrinjavanje starijih lica koja nemaju bližnjeg da se stara o njima. Imamo Starački dom u Prištini, Specijalni zavod za mentalne i psihičke bolesnike u Štimlju i jednu specijalnu ustanovu za decu u Gračanici. Takođe, naša obaveza je da isplatimo osnovne penzije za sve stanovnike koji su navršili 65 godina života, i to bez

obzira na etničku pripadnost. Takve penzije počeli smo da isplaćujemo od 1. jula 2002. godine.

M. G., Direktor Departamenta za socijalnu zaštitu pri Ministarstvu rada u vladi Kosova

FHP intervju 24. novembra 2006.

Niko se ne interesuje da mi pomogne da se kuća obnovi, kako bismo i mi živeli u uslovima dostojnim čoveka. Raseljenim Srbima koji se vraćaju daju sve, grade im nove kuće, dele nameštaj, stvari za domaćinstvo, alat i novac. Meni, koji se nisam makao odavde kažu „ne sleduje ti, jer nisi povratnik”. Ja i sestra ponekad gladujemo, jer nemamo šta da jedemo. Ne može se živeti samo sa 35 evra socijalne pomoći. Ta suma novca nije dovoljna ni za lekove koje treba da kupim za sestru. Ona ima neke stare lekove koje neće da uzima. Ona ne izlazi iz sobe i ne priča ni sa kim, čak ni sa mnom. Zbog nje ne mogu puno da se udaljim od kuće. Nemam mogućnosti da je vodim za Beograd, treba mi novac, a ja nemam.

D. B., Srbin iz Prizrena/Prizren

FHP intervju 13. oktobra 2006.

Suzana Ranković, Srpkinja iz Kline/Klinë koja je bila udata za Albanca, je jedini pripadnik srpske zajednice u Đakovici/Gajkovë. Sa svoje troje dece živi u naselju Kolonija/Kolonia. Nakon prestanka NATO bombardovanja nestali su njen muž Daut Morina (Daut Morina) i sin Dalibor o kojima i dalje nema nikakvih informacija. Ona i njenih troje dece slobodno se kreću, slobodno koriste zdravstvene usluge, deca pohađaju nastavu bez problema, ali socijalna pomoć koju primaju nije im dovoljna za normalan život.

Živimo već punih šest i po godina u jednoj tuđoj istrošenoj kući u nehygijenskim uslovima, bez dovoljno hrane, odeće i ogreva. Najmlađu ćerku Anđelu bila sam prinuđena da dam na starateljstvo jednom italijanskom vojniku KFOR-a. Ona se sada nalazi negde u Italiji i tamo se školuje. Nadam se da će se jednog dana vratiti. Ja sedim u kući i ništa ne radim. Deca, sin Ramadan i ćerke Slađana i Živana idu u školu, nastavu pohađaju na albanskom jeziku. Odlični su učenici, ali oni ne znaju šta je bioskop, pozorište, žurka, kompjuter. Igraju se ovde sa decom pripadnika Roma, Aškalija i Egipćana pored gomile sakupljenih kartona i kontejnera za smeće i retko idu u grad. Oblače ono što nam daju kao humanitarnu pomoć. Novca nemamo da kupimo novu garderobu i bilo šta drugo. Živimo od socijalne pomoći od 55 evra mesečno i to nam je sve. Obaveze su velike. Samo za struju dugujemo 1.400 evra. Ne možemo da platimo, nemamo čime. Niko nam ništa ne pomaže (...) Nemam čemu da se nadam, posla nemam, kuću svoju takođe nemam, o sudbini sina i muža ništa ne znam. Preostaje samo da čekamo, pa kako Bog da.

S. R., Srpkinja iz Đakovice/Gjakovë

FHP intervju 6. maja 2006.

Mnogi uživaoci socijalne pomoći zbog nedostatka sredstava ne plaćaju struju. Iz tog razloga Ministarstvo za socijalna pitanja i Elektrokorporacija Kosova (KEK) pokrenuli su inicijativu i sklopili sporazum da pomognu ove kategorije stanovništva.

*Sporazum predviđa da se za oko 40.000 korisnika socijalnih usluga briše dug od 500 kWh svakog meseca. Na osnovu ovog sporazuma KEK je novembra 2006. godine počela da briše dug za 2005. godinu. Za tu namenu, od 20 miliona evra koliko je vlada Kosova dala na ime subvencije, pet miliona evra služiće za brisanje duga ugroženih kategorija stanovništva za 2005. godinu. Isti sporazum važi i za 2006.*⁹

5. Zapošljavanje

Nezaposlenost je na Kosovu jedan od najvećih problema, što je naročito izraženo kod pripadnika manjinskih zajednica. U skladu sa uredbom UNMIK-a svaka institucija mora da ima obezbeđen broj radnih mesta za pripadnike manjinskih zajednica. Ipak, najveća diskriminacija na etničkoj osnovi pri zapošljavanju dešava se u javnim preduzećima, u KEK-u, Pošti Kosova (PTK) i u javnim komunalnim preduzećima. Isto tako, retki su slučajevi da privatnici Albanci zapošljavaju pripadnike manjinskih zajednica. U slučaju Srba i Roma koji žive među Srbima, dodatni problem pri zapošljavanju je pitanje bezbednosti, tako da Srbi i Romi nisu u mogućnosti da posao traže na celoj teritoriji Kosova. Na nezaposlenost je uticala i privatizacija preduzeća u društvenom vlasništvu s obzirom na to da su mnogi pripadnici manjina, ali i Albanci ostali bez posla.

U nekim opštinama, kao što je Gnjilane/Gjilan, Srbi mogu da se zapošljavaju i ima ih zaposlenih u lokalnoj samoupravi, ali procenat radnih mesta koja zauzimaju nije u skladu sa procentom Srba koji žive u opštini, tako da je zaposleno samo 15 procenata od 20, koliko im po zakonu pripada. Od 300 zaposlenih službenika u opštini, 47 su Srbi, a trebalo bi da bude 63. U Okružnom sudu u Gnjilanu/Gjilan zaposlena su samo dvojica Srba sudija.¹⁰ U Orahovcu/Rahovec drugi potpredsednik opštine je Srbin, a od 31 odbornika u Skupštini Opštine, jedan je Srbin. U sudu je zaposleno troje Srba, a jedna Srkinja u Kancelariji za zajednice.

Ima 20 zaposlenih Bošnjaka, 12 Turaka, dvojica Srba, sedmorica Aškalija i jedan Rom. U opštinskoj administraciji u južnom delu Mitrovice/Mitrovice zaposleno je šest Bošnjaka, šest Turaka, dvojica Aškalija, dvojica Srba i jedan Rom. U PTK dvojica

⁹ Infopress, 15. novembar 2006.

¹⁰ B. P. potpredsednik opštine Gnjilane/Gjilan, FHP intervju 5. aprila 2006.

Bošnjaka i dvojica Aškalija. U Vodovodu dvojica Bošnjaka, dvojica Turaka i trojica Aškalija. U zdravstvu petorica Bošnjaka i jedan Turčin, a u KEK-u petorica Bošnjaka i trojica Turaka.

M. D., službenik u Kancelariji za zajednice u Mitrovici/Mitrovičë
FHP intervju 1. aprila 2006.

Neke međunarodne organizacije organizuju prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju kadrova, kako bi nezaposleni mogli lakše da dođu do zaposlenja, ali to još uvek ne rešava generalni problem nezaposlenosti.

Najveći problem je velika nezaposlenost ljudi iz našeg sela. Samo oko pet procenata je zaposleno. Neki od njih primaju socijalnu pomoć i penzije. Blizu 95 procenata stanovnika živi od prihoda do kojeg dolazi prodajući poljoprivredne proizvode. Ove možemo da prodajemo u Gračanici ili u severnoj Mitrovici, ali je proizvode teško transportovati donde. U okolini našeg sela imamo oko 1.000 hektara plodne zemlje. Teško uspevamo i da obrađujemo njive koje su s one strane reke Sitnice, jer su nas Albanci pre nekog vremena ometali. U letnjem periodu mnogi muškarci odlaze u Srbiju i Crnu Goru, tamo nalaze neke poslove i tim zaradama obezbeđuju porodicama egzistenciju. Ako neko od njih nađe dobar posao, povlači i porodicu.

V. V., Srbin iz sela Priluzhje/Prilluzhë
FHP intervju 14. jula 2006

Početkom marta 2006. godine Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju zatražio je da svi Srbi na Kosovu koji primaju plate iz kosovskog budžeta prestanu da primaju te plate ukoliko primaju plate iz budžeta vlade Srbije. Mnogi Srbi su postupili po toj odluci i time im je prestao radni odnos.

Ima više razloga zbog čega su oni doneli takvu odluku. Jedan od glavnih je taj što su oni bili na platnom spisku Srbije i Kosova. To je ono stanje zatečeno 1999. godine koje je prihvatio UNMIK, a kasnije i privremene institucije Kosova. Međutim, sada je vlada Srbije, odnosno Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju, zauzeo stav da Srbi moraju da se opredele ili za kosovske, ili za srpske plate. Mislim da je ova odluka ispravna, jer nigde u svetu nema da jedan zaposleni prima dve plate, to jest od dva poslodavca. Koordinacioni centar je poslao dopis zaposlenim Srbima na Kosovu sa zahtevom da se opredele za jednu platu, kosovsku ili srpsku. Oni su se opredelili za ovu drugu, za plate iz Srbije, jer su one veće, a pored toga imaju zdravstveno, penzijsko, invalidsko osiguranje i druge pogodnosti koje ovde nemaju. Neki Srbi i dalje rade u opštinskim službama, poput mene, koji sam potpredsednik u opštini, tu su još službenik za povratak raseljenih lica, blagajnik, bibliotekar u selu Velika Hoča, vozač u Opštini, vozač autobusa i još neki drugi. Ima još nekoliko Srba koji u opštinskim službama rade po potrebi, dva puta nedeljno, kao što su matičari, inspektori i neki drugi službenici.

U Dragašu/Dragash je opštinski Direktorijat za obrazovanje raspisao konkurs za prijem nastavnika u oblasti Gore/Gora. Nakon toga radnici škola, koji rade po planu i programu vlade Srbije i primaju plate iz Beograda, uputili su otvoreno pismo međunarodnim, kosovskim i srpskim zvaničnicima, kojim su najoštrije protestovali zbog objavljenog konkursa. Oni smatraju da se tim konkursom želi angažovanje novih radnika u obrazovanju koji bi protiv volje sadašnjeg nastavnog kadra, roditelja i učenika, radili po planovima Ministarstva obrazovanja Kosova. U otvorenom pismu između ostalog se kaže:

Postupak Direktorijata smatramo neodgovornim i štetnim za sve nas u Gori koji činimo maksimalne napore na obrazovanju mladog naraštaja i ovo je direktno u vezi sa ukidanjem nastave na srpskom jeziku, što se da videti iz teksta konkursa, gde se ne pominje srpski jezik (...) Ovim postupkom onemogućava se očuvanje, zaštita i razvoj identiteta i prava zajednica, na čemu posebno insistira Ustavni okvir Kosova, poglavlje 4.

6. Obrazovanje

Obrazovanje na maternjem jeziku zagarantovano je svim etničkim zajednicama članom 4.4. Ustavnog okvira Kosova.¹¹ Međutim, u praksi se ovo pravo ne poštuje u potpunosti. Najviše problema imaju Srbi, koji i dalje idu u škole, paralelne institucije vlade Srbije koje se nalaze u srpskim enklavama. Jedan od razloga što Srbi idu u ove škole je činjenica da vlada Kosova nije donela odluku o obrazovanju na srpskom jeziku. Zato Srbi uče po nastavnom planu i programu Ministarstva prosvete i sporta vlade Srbije. S obzirom na činjenicu da oni nemaju normalne uslove da na Kosovu idu u školu, sve je manje učenika Srba i u srpskim enklavama. Nastavnike u ovim školama finansira vlada Srbije. Jedan broj nastavnika je primao plate i iz kosovskog budžeta, što je bio jedan od načina integracije Srba u kosovsko društvo. Nakon zahteva vlade Srbije, većina nastavnika je ugasila svoje kosovske račune i odrekla se plate iz kosovskog budžeta.

Za Rome nije organizovana nastava na njihovom maternjem jeziku. Oni pohađaju ili kosovske škole gde prate program na albanskom, bosanskom ili turskom jeziku, ili idu u srpske škole, gde prate nastavu na srpskom. Aškalije i Egipćani potpuno slobodno idu u škole zajedno sa albanskom decom i pohađaju nastavu na albanskom jeziku koji je njima

¹¹ Op.cit. Ustavni Okvir ... www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_SRB_Dec2002.pdf

maternji. Ipak, mali broj Aškalija i Egipćana nakon završene osnovne škole nastavlja školovanje u srednjim školama, a još manji na višim školama ili fakultetima.

U naselju Kolonija u Đakovici/Gjakovë funkcioniše centar za rehabilitaciju stanovništva, „Bethany Christian services”. Delatnost Centra usmerena je na obrazovanje i vaspitanje pripadnika RAE zajednica, od predškolskog uzrasta. Više od 250 dece RAE je prošlo kroz razne programe centra. Jedan broj dece RAE iz Đakovice/Gjakovë, koja su izbegla ili su zbog straha od Albanaca prekinula redovno školovanje, odlazi u ovaj centar, koji za njih organizuje intenzivnu nastavu na albanskom jeziku, kako bi nadoknadila izgubljeno gradivo i uključila se u redovnu nastavu.

Na fakultetima prištinskog univerziteta nastava se izvodi samo na albanskom jeziku i na njima nema Srba, dok je broj studenata Bošnjaka, Turaka i pripadnika RAE zajednica vrlo mali. Ista je situacija i sa privatnim univerzitetima. U severnom delu Mitrovice/Mitrovicë, Zvečanu/Zvečan, Leposaviću/Leposaviq i Zubinom Potoku/Zubin Potok funkcionišu fakulteti pod kontrolom vlade Srbije i nastava se odvija na srpskom jeziku. Na njima studiraju Srbi, dok Albanaca nema. Slično situaciji na prištinskom univerzitetu, na ovim fakultetima školuje se veoma mali broj pripadnika drugih etničkih zajednica sa Kosova.

Vlada Kosova je omogućila deci Bošnjaka i Turaka da pohađaju nastavu na bosanskom, odnosno turskom jeziku i da koriste udžbenike iz Bosne i Hercegovine tj. Turske. Nastava na bosanskom i turskom jeziku organizovana je na nivou osnovnih i srednjih škola. Otvorena su i dva fakulteta, Fakultet biznisa u Peći/Peja i Učiteljski fakultet u Prizrenu/Prizren na kojima se nastava odvija na bosanskom jeziku.

Iako je regulisano pravo Bošnjaka da se obrazuju na svom jeziku, Bošnjaci su u nekim sredinama u nemogućnosti da se koriste svojim pravom, jer se vrši pritisak da bošnjačka deca pohađaju nastavu na albanskom. To se upravo događalo u selu Ljubižde/Lubizhdë, gde su neki ekstremni Albanci zastrašivali roditelje Bošnjake tvrdeći da njihova deca moraju da pohađaju nastavu na albanskom. Takođe, pravo Bošnjaka da se obrazuju na svom jeziku onemogućavaju i zaposleni u školama. Direktor Osnovne škole „Ekrem Redža Drini“ 7. mart u Ljubiždu/Lubizhdë nije obavestio Bošnjake da njihova deca mogu da upisuju, pored nastave na albanskom, i nastavu na bosanskom jeziku. Slično je i u susednom selu Skorobište/Romajë i u selima Sredačke Župe/Zhupa e Prizrenit.

U osnovnoj školi imamo oko 650 učenika, a samo njih 48 pohađa nastavu na bosanskom jeziku, od prvog do devetog razreda. Uprava škole nije dala nikakvo obaveštenje da naša deca mogu da uče na maternjem jeziku. Sva obaveštenja i natpisi u školskim prostorijama su isključivo na albanskom. Bošnjačka deca koja pohađaju nastavu na albanskom jeziku ne znaju dobro ni albanski ni bosanski (...) U susednom selu Skorobište nastanjenom isključivo bošnjačkim stanovništvom, u novoj zgradi Osnovne škole „Nefit Jusufi”, koja

je sagrađena sredstvima manjinskih zajednica, nema nastave na bosanskom. Više od 240 učenika nastavu pohađa na albanskom (...) I u bošnjačkim selima Sredačke Župe, Planjanu, Gornjem Selu i Drajiću, takođe je vršen pritisak kako bi se za bošnjačku decu uvela nastava na albanskom jeziku.

E. A., Bošnjakinja iz sela Ljubižde/Lubizhdë
FHP intervju 18. novembra 2006.

U Đakovici/Gjakove je ostao mali broj Bošnjaka, koji se u međusobnoj komunikaciji koriste albanskim jezikom, a i svoju decu upisuju u albanske škole, jer je broj đaka Bošnjaka nedovoljan da bi se organizovala nastava na bosanskom. Iako su tražili da se za njihovu decu organizuje dopunska nastava da bi učili bosanski i da bi dobili informacije o bošnjačkoj istoriji, kulturi i tradiciji, opštinski Direktorijat za obrazovanje je odgovorio da dopunsku nastavu ne može da organizuje, jer za to nema sredstava.

Najviše Bošnjaka živi u Prizrenu/Prizren i tu više od 1.000 učenika Bošnjaka nastavu pohađa na albanskom i turskom jeziku. Roditelji ih upisuju na te programe da bi njihova deca mogla da studiraju u Prištini/Prishtinë, a oni koji pohađaju nastavu na turskom očekuju da dobiju stipendije da bi studirali u Turskoj. Ovi Bošnjaci ne žele svoju decu da šalju na studije u Bosnu, jer su školarine visoke.

U Prištini/Prishtinë nastava na bosanskom se odvija u školi „Naim Frašeri“/„Naim Frasher““. Na bosanskom jeziku u ovoj školi nastavu pohađa 32 učenika Bošnjaka.

Od 28 osnovnih škola koje funkcionišu na području opštine Peć, u 21 nastavu pohađaju i pripadnici etničkih zajednica. U selu Goraždevac nastavu pohađa 120 učenika Srba. U Vitimirici je 335 osnovaca Bošnjaka. U Osnovnoj školi „Džemajl Kada“ u Peći nastavu pohađa 232 pripadnika etničkih zajednica i to 127 Bošnjaka, 46 Roma i 59 Egipćana. I u srednjim školama nastavu pohađa značajan broj pripadnika etničkih zajednica. Prema podacima Direktorijata za obrazovanje u opštini Peć nastavu pohađa 1.390 učenika iz redova manjinskih zajednica. U svim školama nastava se odvija normalno. Svi učenici uče u zajedničkim školskim objektima. Izuzetak su učenici srpske zajednice koji nastavu pohađaju u selu Goraždevac. Opštinski organi nemaju nikakvog uvida u proces nastave za Srbe koji se održava u tom selu. Radi stvaranja povoljnijih uslova za obrazovanje pripadnika etničkih zajednica, opština je investirala u izgradnju osnovnih škola u selima Brestovik, Zlopek, Vitimirica i Orašje.

N. K., službenik za povratak u Skupštini opštine Peć/Peja
FHP intervju 11. oktobra 2006.

Ustavni okvir Kosova garantuje slobodu ustanovljavanja obrazovnih ustanova i institucija kulture, umetnosti, nauke, vere kao i drugih udruženja, kako bi manjinske etničke zajednice sačuvale svoj identitet. Međutim, Romi na Kosovu ni ta prava još uvek ne

uživaju. Zato su 54 intelektualca Roma, predstavnika romskih političkih partija i nevladinih organizacija, 2006. godine ponovo uputili zahtev Ministarstvu za obrazovanje, nauku i tehnologiju vlade Kosova da romska deca makar u devetom razredu osnovne škole uče romski, sa elementima kulture i istorije Roma. No, još uvek nisu dobili nikakav odgovor.

Na osnovu istraživanja koje je izvršila nevladina organizacija Roma „Durmish Asllano” iz Prizrena/Prizren, a u saradnji sa Kancelarijom za zajednice, konstatovano je da u prizrenskoj opštini ima 1.950 romske dece školskog uzrasta. Od ovog broja u sistem obrazovanja uključeno je samo oko 24 procenta romske dece, od toga 21,6 procenata pohađa osnovne škole, 1,6 procenata srednje škole, dvojica Roma studiraju na višoj školi, a samo jedan je na fakultetu.¹²

Skoro 77 procenata romske dece je van sistema obrazovanja. Imajući to u vidu mi smo zacrtali neke prioritete koji se tiču ovog problema. Pre svega mislimo da treba favorizovati predškolsko obrazovanje romske dece i organizovati dopunsku nastavu za romsku decu, gde bi ona veću pažnju posvećivala jeziku i kulturi Roma. Zatim, treba obezbediti stipendije za decu koja pohađaju nastavu u srednjim i višim školama, podržati projekte koji obuhvataju pitanja o neminovnosti obrazovanja i aktivnosti sa roditeljima u vezi sa obrazovanjem dece, povećati socijalnu podršku, uključiti predstavnike romske zajednice u institucije na lokalnom nivou gde se odlučuje o pitanjima obrazovanja, afirmisati pozitivne primere u obrazovanju Roma, i drugo.

N. M., predsednik NVO „Durmish Asllano“ iz Prizrena/Prizren
FHP intervju 27. januara 2006.

Naš najveći problem je što nemamo škole niti dopunsku nastavu na romskom jeziku. U kosovskim školama u kojima romska deca pohađaju nastavu, ta se deca često ignorišu i potcenjuju, zbog čega ima negativnih posledica. Kod njih se javlja kompleks inferiornosti i to je jedan od razloga što mnogi Romi prekidaju dalje školovanje.

I. E., Rom iz Prizrena/Prizren
FHP intervju 15. marta 2006.

U Dragašu/Dragash oko 2.000 učenika Goranaca ide u osnovne i srednje škole gde je nastava organizovana po planu i programu vlade Srbije. Deo nastavnika Goranaca koji su predavali po planu i programu vlade Srbije, od aprila 2006. godine su odbili da primaju plate iz budžeta Kosova, već samo iz budžeta vlade Srbije. Iz tog razloga Direktorijat za obrazovanje opštine Dragaš/Dragash je u julu 2006. godine raspisao konkurs za prijem novih nastavnika, pošto ovi nastavnici Goranci više nisu bili na platnom spisku kosovskog Ministarstva za obrazovanje, nauku i kulturu. Kao odgovor na ovu odluku,

¹² N. M., predsednik NVO „Durmish Asllano” iz Prizrena/Prizren, FHP intervju 27. januara 2006.

oko 160 nastavnika Goranaca su odbili da se 1. septembra pojave u školama i da potpišu nove ugovore, zahtevajući da se poništi konkurs. Takođe, roditelji Goranci nisu dozvolili svojoj deci da odlaze u školu dok im se ponovo ne omogući da se obrazuju po planu i programu vlade Srbije. Nekoliko desetina učenika se 11. septembra okupila ispred Osnovne škole „Nazim Berati” u Dragašu/Dragash i jajima i paradajzom gađali zgradu škole tražeći da se počne sa nastavom. Na sastanku koji je održan 15. septembra 2006. godine u Dragašu/Dragash na kojem su bili prisutni predstavnici Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova, Direktorijata za obrazovanje opštine Dragaš/Dragash, nastavnici Goranci, predstavnici OEBS-a, UNMIK-a i KFOR-a odlučeno je i omogućeno da se nastavnici Goranci vrate u škole i da nastave da uče one đake Gorance koji to žele po planu i programu vlade Srbije. Nakon ove odluke, do kraja septembra 2006. godine većina nastavnika Goranaca se vratilo u škole.

Među učenicima koji ne pohađaju nastavu je i moj sin, učenik četvrtog razreda gimnazije. U toj gimnaziji više nema učenika prvog, drugog i trećeg razreda. Ostali su samo učenici četvrtog razreda koji sada ne mogu da nastave školovanje. Ovim potezom ukida se gimnazija. Opštinski organi zanemaruju naše interese. Ne mogu da shvatim kako mogu zabraniti da se deca školuju, vaspitavaju, stiču znanja. Nema drugog odgovora već da to čine zbog svojih političkih interesa, a u toj prljavoj igri najviše su pogođena deca. S druge strane, i nastavnici Gorani koji odbijaju da potpišu ugovore i rade po kosovskim nastavnim planovima gledaju svoje interese. Oni iz Srbije primaju 500–600 evra mesečno, a kosovske plate su manje od 200 evra.

S. J., Goranac iz Dragaša/Dragash

FHP intervju 28. septembra 2006.

Opštinske vlasti ističu da je reč o zloupotrebi dece u političke svrhe, a zarad dobijanja duplih plata iz Beograda. Za ovakvu situaciju oni krive vladu Srbije.

Efekte rada Koordinacionog centra su poražavajući. Oni su i pored ogromne volje učenika i roditelja uspeli da, zbog dobrih plata iz Srbije, preko 90 procenata nastavnika ne prihvati plan i program Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova. Svako ko prihvati kosovske planove i programe biće izbačen sa platnog spiska vlade Srbije. U pitanju su velike pare. Svaki radnik prima po 500 evra iz Beograda, a donedavno su primali i iz kosovskog budžeta. Zna Srbija zašto daje te pare, a došlo je vreme da se to naplati.

S. C., potpredsednik Skupštine opštine Dragaš/Dragash

FHP intervju 28. septembra 2006

Očigledno je da opštinske vlasti u Dragašu/Dragash žele da ukinu paralelizam u obrazovanju i da ne dozvole da se deca školuju po svojoj volji. To nastoje da postignu tako što će da angažuju nove radnike u obrazovanju, s tim da ovi, protiv volje učenika,

roditelja i sadašnjeg nastavnog kadra Goranaca, rade po planu i programu Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova.

B. D., Goranac iz sela Kruševo/Krushefc
FHP intervju 22. avgusta 2006.

7. Pristup imovini

Pripadnici manjina i dalje imaju problema sa korišćenjem svoje imovine. Najveća prepreka tome je bezbednost, to jest nedostatak slobode kretanja. Ima i takvih primera da su manjinske etničke zajednice koristile svoje stanove, kuće i njive u periodu od 1999. godine do marta 2004 godine, a da ih nakon toga ne koriste. To se odnosi na Srbe iz Gnjilana/Gjilan. U Gnjilanu/Gjilan je živelo oko 60 srpskih porodica. Tokom nasilja u martu 2004. godine njihove kuće su spaljene, a oni su evakuisani. Sada su kuće renovirane, ali se Srbi ne osećaju bezbedno i nisu se vratili.. Isti je slučaj sa Srbima i Romima koji su živeli u selu Svinjare/Frasher pored Mitrovice/Mitrovicë, u opštini Vučitrn/Vushtrri, u Obiliću/Obiliq i u Kosovu Polju/Fushë Kosovë. Mnogi od tih Srba sada prodaju svoju imovinu.

Manjine imaju najviše problema sa uzurpiranom imovinom, prvenstveno stambenim objektima, ali i komercijalnim i poljoprivrednim zemljištem. UNMIK je 15. novembra 1999. godine usvojio Uredbu 1999/23¹³ kojom je osnovana Uprava za stambena i imovinska pitanja (HPD) i Komisija za imovinska potraživanja (HPCC) kako bi se regulisala stambena i imovinska pitanja na Kosovu. U poslednjem izveštaju HPD navodi da sva lica koja su podnela zahteve za povraćaj imovine u zakonskom roku (do 1. jula 2003. godine) imaju mogućnost da biraju između tri različite opcije: mogu da traže da se njihov slučaj zatvori, jer su postigli dogovor o kupoprodaji, da njihova imovina bude pod upravom HPD-a do okončanja spora, ili da se imovina vrati u posed. Izveštaj naglašava da se odluka sprovodi i da je 31. decembra 2005. godine 24.600 podnosilaca zahteva dobilo odluke kojima se potvrdilo njihovo imovinsko pravo, a da su 2.402 podnosioca zahteva vratila svoju imovinu.¹⁴ Međutim, odluke HPD-a se ne izvršavaju: uzurpator ili ne izađe iz stana ili kuće, ili ih napusti pa se nakon nekoliko dana ponovo useli. U tim slučajevima vlasnici ispočetka počinju proceduru za povraćaj imovine.

Pripadnici manjinskih zajednica na Kosovu imaju problema i sa korišćenjem svojih njiva. Srbi se ne osećaju bezbednim da koriste svoju obradivu zemlju, naročito onu koja je udaljena od sela. Iz tog razloga njihove njive ostaju neobrađene, a neretko ih obrađuju

¹³ Uredba br. 1999/23 o ustanovljavanju Uprave za stambena i imovinska pitanja i Komisije za imovinska potraživanja, http://www.unmikonline.org/serbian/regulations/1999/rsc1999_23.pdf

¹⁴ Statistika HPD, www.hpdkosovo.org, brošura u izdanju HPD, „Oči govore sve”.

Albanci. U ekstremnim slučajevima uzurpatori ne samo što ne oslobađaju zemlju, nego i prete vlasnicima.

Svih 60 objekata je sanirano sredstvima iz opštinskog budžeta i donacijama vlade Kosova. Međutim, raseljeni Srbi se još uvek nisu vratili svojim kućama. Mi smo nedavno razgovarali sa raseljenima u Šilovu i tražili da se vrate, ali oni neće, jer kažu da nisu bezbedni i traže garanciju od opštine i policije. Niko ne može da garantuje potpunu bezbednost, ne samo njima, već bilo kome. Ja te ljude razumem, jer su 17. marta doživeli neviđene strahote.

B. P., potpredsednik Skupštine opštine Gnjilane/Gjilan
FHP intervju 5. aprila 2006.

Ja imam jedan dvosoban stan u centru grada, blizu policijske stanice, koji je uzurpirao jedan Albanac iz sela Trstenik. Uložio sam žalbu u HABITAT. Ima skoro dve godine od kada su oni doneli rešenje kojim se potvrđuje da je stan moj i da uzurpator mora da mi ga oslobodi, ali do dan-danas to nije izvršeno. Početkom ovog meseca bio sam u HABITAT-u u Gnjilanu gde su mi rekli da moram da napišem još jednu žalbu, pa onda da vidimo kako će mi se osloboditi stan. Ja sam slučaj prijavio i u policiji, ali oni kažu da to nije njihova nadležnost i da to treba da sredi HABITAT.

S. B., Srbin iz Vitine/Viti
FHP intervju 10. jula 2006

Već sedam godina zemlju mi obrađuje jedan Albanac, Faik Šalja iz Trudne. Ne samo da obrađuje moje zemljište nego mi je nekoliko puta pretio. To je naša parcela i mi imamo sve papire, ali on neće ni da čuje o tome. Pokušala sam preko predstavnika sela da nešto učinim, ali džabe, nikoga nije briga što se ja mučim oko toga (...) Sada ja obrađujem samo deo te parcele, a taj Faik je uzurpirao drugi deo. Nekolika puta sam pokušala da se sporazumem sa njim, ali on neće ni da čuje (...) Rekao mi je „za 400 godina ti nećeš videti to zemljište, jer to je moje”.

R. V., Srpkinja iz sela Devet Jugovića/Bardosh
FHP intervju 12. jula 2006.

Žitelji Osojana obrađuju samo ona svoja imanja koja su im blizu kuće. Znači, tu gde smatraju da je sigurno, tamo gde ne postoji opasnost. Dobar deo zemljišta se ne obrađuje iz bezbednosnih razloga. Recimo, postoji jedan apsurd. Selo Osojane okruženo je šumama, i to su naše šume, koje mi, nažalost, ne koristimo. Mi drva svake zime dobijamo od Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju. Dešava se da slušamo kako Albanci seku naše šume, a mi ne možemo. Gledaš svoje šume, a čekaš da ti drva donose iz Beograda. I to se prijavljuje od prvog dana od kad smo došli, ali se ništa ne preduzima.

S. V., Srpkinja iz sela Osojane/Osojan

Veliki deo pripadnika manjina nije u mogućnosti da stekne sredstva koja su dobijena putem privatizacije društvenih preduzeća. Po Unmikovoj uredbi broj 2003/13, 20 procenata prihoda od prodaje deonica preduzeća daje se radnicima preduzeća. Problem sa tom uredbom je u tome što je mnogim radnicima praktično oduzela pravo na ta sredstva. Član 10, stavovi 2. i 4. uređuju ovo pitanje.

Član 10.2

Telo koje zastupa zaposlene u društvenom preduzeću o kojem se radi, u saradnji sa Federacijom nezavisnih sindikata Kosova, ustanovljava na nediskriminatornoj osnovi i podnosi Agenciji spisak zaposlenih koji imaju pravo na isplate shodno stavu 10.1. Agencija pregleda spisak i vrši korekcije koje smatra neophodnim da bi bio obezbeđen ravnopravan pristup svim zaposlenima koji imaju prava na sredstva koja će da budu podeljena.

Član 10.4

Za potrebe ovog člana smatra se da zaposleni ima pravo na isplatu ako je registrovan kao zaposleno lice pri društvenom preduzeću u vreme privatizacije i ako je ustanovljeno da je bio na platnom spisku preduzeća najmanje tri godine. Ovaj zahtev ne sprečava zaposlene koji tvrde da bi bili tako registrovani i zaposleni da nisu bili predmet diskriminacije, da podnesu žalbu Specijalnom veću shodno stavu 10.6.¹⁵

Dakle, pravo na deo sredstava iz privatizacije imaju samo oni radnici koji su bili na platnom spisku poslednje tri godine pre privatizacije. To znači da svi oni koji su osnovali preduzeće i učestvovali u njegovom razvoju, ali su kasnije silom izbačeni ili nisu mogli da idu na posao jer je to bilo nebezbedno, nemaju pravo na ova sredstva.

U našem selu ima oko 300 Srba koji su pre juna 1999. godine radili u raznim društvenim preduzećima u Peći i okolini. Sada većina tih preduzeća ne posluje uopšte ili su se privatizovala. Bez obzira na to što su ljudi radili decenijama u tim preduzećima, oni ne mogu da ostvare pravo na deo sredstava iz privatizacije zbog Unmikove uredbe 2003/13, jer tamo piše da pravo na deo sredstava iz privatizacije imaju samo oni radnici koji su na platnom spisku tri godine unazad, a zna se dobro da Srbi nisu mogli ni da se kreću u Peći/Peja, a kamoli da rade, od 1999. godine.

S. P., šef Kancelarije za zajednice u Goraždevcu/Gorazhdec
FHP intervju 15. jula 2006.

¹⁵ Uredba br. 2003/13 o promeni prava na korišćenje nepokretne imovine u društvenoj svojini
www.kta-kosovo.org/ktareg/land_use_ser.pdf

8. Informisanje

Od 116 elektronskih medija koji imaju licencu Nezavisne komisije za medije, 43 privatna lokalna elektronska medija prenose radio i televizijski program na jezicima manjina. Program na srpskom jeziku emituje 29 radio-stanica u svih pet kosovskih regiona i šest TV kuća u gnjilanskom i mitrovačkom regionu. Tri radio-stanice emituju program na bosanskom jeziku i to dve u prizrenskom i jedna u pećkom regionu, a jedna TV stanica u Prizrenu/Prizren emituje program na bosanskom jeziku. Jedna radio-stanica u prištinskom i jedna u prizrenskom regionu imaju emisije na turskom jeziku, kao i jedna TV kuća u Prizrenu/Prizren. Dve radio-stanice u Dragašu/Dragash emituju program na goranskom. Nijedna radio-stanica na kojoj bi glavni jezik bio romski nije dobila frekvenciju.

Sredinom 2006. godine stupio je na snagu Zakon o Radio-televiziji Kosova (RTK), čije odredbe garantuju pripadnicima manjinskih zajednica prostor za emitovanje programa na njihovom jeziku, a što bi trebalo da bude ne manje od 15 procenata programske šeme RTK. Zakonom je predviđeno da se 10 procenata budžeta RTK izdvoji za realizaciju tih programa, kao i za emitovanje programa preko satelita. Jednom nedeljno se na RTK emituje magazin na srpskom, bosanskom i turskom jeziku u trajanju od jednog sata i to od oktobra 2006. godine, dok je ranije bio u trajanju 45 minuta. Takođe, na ovim se jezicima pet puta nedeljno, od ponedeljka do petka, emituju informativne emisije u trajanju od 15 minuta. RTK je suzila svoju programsku šemu u odnosu na emisije na romskom jeziku tako da nedeljni magazin „Yekhipë” od oktobra 2006. godine traje 45 minuta.

Signal RTK pokriva 78 procenata teritorije Kosova, a 22 procenta nepokrivene teritorije odnosi se na prizrenski region, gde živi najveći broj Bošnjaka, Turaka i Goranaca i na severno Kosovo, gde živi najveći broj Srba. Svi ovi pripadnici manjina niti mogu da gledaju, niti u potpunosti da slušaju programe na svojim jezicima. Zbog neadekvatnog sistema informisanja pripadnicima manjinskih zajednica uskraćuje se pravo na informisanost o dnevno-političkim dešavanjima, što otežava integraciju manjinskih zajednica u kosovsko društvo.

Najpre, nama je uskraćena mogućnost da pratimo programe koji se emituju iz Srbije. Pre nam je to obavljao repetitor, koji sada više nije u funkciji. Ono sto emituje RTK na srpskom jeziku je veoma kratko i mislim da bi bilo dobro da nam se omogući da pratimo programe koje emituje i Srbija.

M. I., Srbin iz sela Bosce
FHP intervju 18. jula 2006.

Mediji na Kosovu ne zadovoljavaju potrebe pripadnika romske zajednice. RTK emituje jednu emisiju na romskom u trajanju od 45 minuta, a drugu emituje TV Yeni Dönem u Prizrenu u trajanju od 60 minuta. Emisije na Radio Yeni Dönem, Radio Prizren, Radio Priština i Radio Dardan u Kamenici ne samo što nisu zadovoljavajuće po dužini, već su i slabog kvaliteta. Najčešće emituju muziku i imaju veoma malo informacija o Romima. S druge strane, Romi nemaju adekvatan kadar i tehničko osoblje za realizaciju emisija na svom jeziku. Na Kosovu nema ni štampanih medija na romskom jeziku.

K. P., urednik na RTV Yeni Dönem iz Prizrena/Prizren
FHP intervju 23. novembra 2006.

Problem koji nas prati od prvog dana rada jeste nedostatak zemaljskog signala javnog servisa RTK u području gde živi većina bošnjačkog žvlja, odnosno na teritoriji Prizrenske Župe i u Gori. Iz tih razloga neobjašnjivo je da se punih sedam godina, odnosno šest godina od kada se i emituje program na bosanskom jeziku, krši i onemogućava osnovno, elementarno pravo na informisanje Bošnjaka na Kosovu. Pozitivno u ovom smislu je da obe emisije imaju svoje mesto na oficijelnom sajtu RTK, ali to ne ublažava kršenje tih fundamentalnih prava građanima Kosova.

N. A. V., urednik programa na bosanskom jeziku na RTK
FHP intervju 14. novembra 2006.

Rad privatnih medija regulisan je Zakonikom o ponašanju elektronskih medija,¹⁶ a RTK Zakonom o Radio-televiziji Kosova, kojim se garantuje program u cilju brzog i tačnog informisanja građana Kosova. Međutim, tehnička neopremljenost RTK utiče na sprovođenje odredaba ovog zakona.

Suštinski problem, s kojim se borimo od samog starta emitovanja programa na turskom jeziku, jeste ograničenost u korišćenju ekipe za snimanje. U mogućnosti smo da je koristimo samo dva dana u nedelji, a to utiče na kvalitet programa, jer ne možemo da pokrijemo događaje koji se zbivaju van ta dva dana, a koji su važni za našu zajednicu. Isti je problem i sa ograničenim i tačno određenim vremenom za montiranje snimljenog materijala. (...) Imamo prostora i na oficijelnom sajtu Radio Kosova, što je od lepe pomoći, jer se trudimo da „zalepimo” celu vest, tako da je mogu koristiti i druge medijske kuće koje emituju program na turskom jeziku.

G. D., urednik programa na turskom jeziku na RTK
FHP 14. novembra 2006.

9. Učešće u političkom životu

¹⁶ www.rtklive.com/site/2004/regulloret/kodi_serbisht.pdf

Učešće pripadnika etničkih zajednica u lokalnim organima vlasti i na centralnom nivou je, generalno gledajući, na zadovoljavajućem nivou. Naime, prema uredbi UNMIK-a u lokalnim organima vlasti i Skupštini Kosova za manjine treba da budu rezervisana mesta srazmerno broju pripadnika tih manjina. Na taj način 20 mesta je rezervisano u Skupštini Kosova za predstavnike manjinskih zajednica. Međutim, ne postoje nikakvi zakonski instrumenti koji bi ojačali poziciju predstavnika manjina, naročito kada se raspravlja o za njih važnim pitanjima, pa oni često bivaju nadglasani. Zato se predstavnici manjina uglavnom odlučuju na bojkot ili napuštaju sednice. Srpski poslanici od marta 2004. godine ne učestvuju u radu Skupštine Kosova. Takođe, Srbi najmanje učestvuju u lokalnim organima vlasti, prvenstveno zbog odluke vlade Srbije da se povuku iz kosovskih institucija svi oni koji su do tada tamo radili. Romi nisu dovoljno uključeni u politički život Kosova i nisu zadovoljni radom svojih predstavnika u lokalnim i centralnim institucijama, jer smatraju da ništa ne čine da bi se poboljšao ukupan položaj pripadnika njihove zajednice.

Na Kosovu sve institucije su multietničke: 9,5 procenata sudija, 9 procenata tužilaca i 15,5 procenata pripadnika KPS su iz redova etničkih zajednica (...) Sredinom 2006. godine Srbi su činili 11,4 procenata zaposlenih u centralnoj administraciji i 13,4 procenata na nivou opština. Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju naložio je da se svi Srbi koji rade u institucijama pod kontrolom kosovske vlade odreknu plata. Prema podacima UNMIK-a 70 procenata Srba koji su bili zaposleni u institucijama postupili su po ovom naređenju Beograda. Kosovska vlada njihove je plate stavila na poseban račun tako da ukoliko neki od njih žele da je podignu, to mogu da učine (...) Kosovski zaštitni korpus predstavlja dobar primer integracije pripadnika etničkih zajednica. Manjine predstavljaju 5,8 procenata aktivnog sastava. Od ukupno 207, njih 60 su Srbi. U komandi su dvoje Srbi.¹⁷

10. Pravo na povratak

Tokom 2006. godine UNMIK i institucije Kosova su nastavili sa aktivnostima u pravcu stvaranja uslova za povratak raseljenih prvenstveno se fokusirajući na slobodu kretanja, sprečavanje diskriminacije i približavanje institucijama manjina. Pokazalo se da su i dalje glavne prepreke za povratak nedostatak bezbednosti i slobode kretanja, nezakonito prisvajanje imovine, loša ekonomska situacija, visok stepen nezaposlenosti i besperspektivnost. Kosovske institucije preuzele su odgovornost za povratak raseljenih, naročito onih koji su Kosovo napustili posle martovskog nasilja 2004. godine.

¹⁷ Intervju premijera vlade Kosova Agima Čekua/Agim Čeku francuskom listu *Courrier International* koji je prenela *Koha Ditore* 12. novembra 2006.

Prema podacima koje je objavio UNHCR na Kosovo se od 2000. godine do 31. oktobra 2006. dobrovoljno vratilo 15.939 izbeglih i raseljenih: 7.132 Srba, 4.324 Egipćana i Aškalija, 1.858 Roma, 1.403 Bošnjaka, 637 Albanaca i 585 Goranaca. U odnosu na sve posleratne godine, u 2006. godini zabeležen je najmanji povratak. Tokom godine vratilo se 1.430 raseljenih: 554 Srba, 282 Roma, 75 Bošnjaka, 407 Aškalija i Egipćana, 98 Goranaca i 14 Albanaca.

U prizrenski region se u 2006. godini vratilo ukupno 168 ljudi: 20 Srba, jedan Rom, 29 Aškalija i Egipćana, 26 Bošnjaka i 92 Goranca. Srbi su se vraćali u sela Novake/Malësi e Re, Sredsku/Sredskë, Veliku Hoču/Hoçë e Madhe i grad Orahovac/Rahovec. Goranci u sela u Gori/Gora, jedan Rom u Prizren/Prizren, a Aškalije i Egipćani u Prizren/Prizren i sela u opštini Suva Reka/Suhareke.

Još uvek nema povratka Srba u donji deo Orahovca/Rahovec, iako opštinski službenik zadužen za povratak, Bećir Hadžijaha/Beqir Haxhijaha, tvrdi da postoje uslovi da se Srbi vrate, jer im imovina nije ni uzurpirana ni uništena, niti se dešavaju etnički motivisani incidenti.

Niko se do sada nije vratio u donji deo grada. Tamo nema oštećenih, spaljenih ni uzurpiranih srpskih kuća i stanova. Ukupno 128 srpskih stambenih objekata su u istom stanju kao i pre rata, potpuno su opremljeni i odmah useljivi. Međutim, niko od Srba, vlasnika tih stambenih objekata neće da se vrati. Većina njih, možda 90 procenata već su prodali svoju imovinu. Oni koji do sada nisu, pokušavaju da nađu kupce.

B. H., službenik za povratak u Skupštini opštine Orahovac/Rahovec
FHP intervju 22. avgusta 2006.

U selu Zočište/Zoqishtë u opštini Orahovac/Rahovec obnavlja se srpski manastir Sveti Vrači gde su se još ranije vratila tri monaha. Sredstvima vlade Kosova u iznosu od 1.800.000 evra u tom selu izgrađeno je 44 kuće za Srbe povratnike, ambulanta, vodovod i kanalizacija.

U gnjilanski region u 2006. godini vratio se ukupno 121 povratnik: 85 Srba, 23 Roma, petoro Aškalija i Egipćana, dva Goranca, šest Albanaca. Srbi su se najviše vraćali u Klokot/Kllokot, Romi u Gnjilane/Gjilan i selo Žitinje/Zhiti u opštini Vitina/Viti, Aškalije i Egipćani u Uroševac/Ferizaj i Vitinu/Viti, Albanci u selo Firaj, a Goranci u Gnjilane/Gjilan.

Još uvek nema značajnijeg povratka Roma u Gnjilane/Gjilan, najviše zato što su kuće ili uzurpirane ili uništene. Kuće su uzurpirali Albanci doseljeni iz Preševa. Romi su uglavnom nezaposleni i deca školskog uzrasta ne idu u škole, jer zarađuju za život proseći i skupljajući staro gvožđe i limenke. Pre oružanog sukoba u ovom gradu je živelo preko 6.000 Roma koji su uglavnom bili naseljeni u mahali Avdulah Preševa/Avdullah

Presheva i u Marija Šlaku/Marija Shllaku, sada Elez Aguši/Elez Agushi. Trenutno u Gjilanu/Gjilan, u naselju Avdulah Preševa/Avdullah Presheva, živi samo 11 romskih porodica.

Projektom međunarodne humanitarne organizacije ARC u Gnjilanu obnovljene su samo 34 romske kuće, a neke sitne popravke obavljene su u 20 drugih kuća. Očekujemo da će se u drugoj fazi obnoviti još 34 kuće u koje će se useliti 28 Roma povratnika iz Srbije i šestoro iz Makedonije. U ovom naselju izgrađena je nova kanalizacije i električna mreža, a obećali su nam da će asfaltirati i puteve. Time će se svakako stvoriti bolji uslovi za povratak (...) Međutim, u Gnjilanu je sve podeljeno. U gradu funkcionišu dve pijace, jedna je albanska, a druga srpska, koja se nalazi kod crkve. Udaljene su jedna od druge nekoliko stotina metara. KFOR, UNMIK i opština uložili su dosta napora da se Srbi vrate na gradsku pijacu u Gnjilanu. Održano je više sastanaka, ali bez uspeha. Ovde je sve odvojeno: obrazovanje, škole, zdravstvo, administracija. Mi Romi smo između jednih i drugih. Nas su podelili i u našoj mahali. Nismo više svi na okupu. Između nas su Albanci, koji su uzurpirali mnoge romske kuće.

G. H., Rom iz naselja Avdulah Preševa/Avdullah Presheva
FHP intervju 11. maja 2006.

Loše je što sad niko od nas ne radi. Kad bi mi bar muža zaposlili bilo bi drugačije (...) Zaista, nasi uslovi života su katastrofalni. Naša deca radije idu da prose, da prikupljaju kartone, limenke, staro gvožđe, da bi nešto zaradili, nego da pohađaju nastavu u školi. Zato i imamo veliki broj neškolovanih koji teško mogu da dobiju neko zaposlenje. Za nas nema posla, mali broj dobija socijalnu pomoć, a mnogima su kuće opljačkane i uništene. Položaj Roma u Gnjilanu dodatno komplikuje i to što je još uvek veliki broj njihovih kuća uzurpiran i neobnovljen. Većinu naših kuća su uzurpirali Albanci koji su došli iz Srbije, Preševa i okoline. To su banditi koji pljačkaju, pijanice, siledžije. Oni prave probleme i od njih ne možeš slobodno ni da izađeš iz kuće. To namerno čine da bi nas oterali i sprečili povratak onih Roma koji planiraju da se vrate svojim kućama, koje su oni uzurpirali. Takve i slične slučajeve mi Romi ne smemo da prijavimo KPS-u.

A. K., Romkinja iz Gnjilana/Gjilan
FHP intervju 11. maja 2006

Još uvek se niko od Srba nije vratio u Uroševac/Ferizaj. U okviru projekta „Idi vidi” grupa raseljenih Srba otišla je 7. jula 2006. godine da poseti svoje kuće u gradu. Posle posete, predstavnici opštinske vlasti, UNMIK-a, KFOR-a i ARC održali su sa njima sastanak na kojem su razgovarali o mogućnostima povratka.

Nije jednostavno da se ljudi vrate na svoja imanja. Većina kuća je spaljena, nekoliko je i srušeno. Za nas je to razočaravajuće. Nije jednostavno videti da kuća gde ste rođeni više ne postoji, da je od kuće ostala samo ruševina, svugde trava, da nema znaka života. Zato

mislim da ljudi prvo treba da se naviknu na realnu sliku svoje imovine, pa tek onda da odluče hoće li stvarno da se vrate ili ne.

M. J., Srbin iz Uroševca/Ferizaj
FHP intervju 7. jula 2006.

Da li opštinski organi imaju sredstva da realizuju povratak? U samom Uroševcu preko 62 kuće su spaljene, a za renoviranje su potrebna sredstva. Gde da se nađe toliki novac? Ideja je da Srbi povratnici žive zajedno u jednoj stambenoj zgradi, ali i to košta. Ovi iz opštine kažu da su fondovi iscrpljeni, ali treba li Srbi da još sedam godina žive samo u nadi da će jednog dana doći do stvarnog povratka?

Ž. S., Srbin iz Uroševca/Ferizaj
FHP intervju 7. jula 2006.

Tokom 2006. godine u region Mitrovice/Mitrovicë vratila su se 34 raseljena lica: 11 Srba, dva Roma, 13 Aškalija i Egipćana i osam Albanaca. Srbi su se vratili u sela Banjska/Banjska i Gojbulja/Gojbujë u opštini Vučitrn/Vushtrri, a dvoje u selo Banja/Banjë, koje se nalazi u opštini Srbica/Skenderaj. Aškalije i Egipćani su se vratili u južnu Mitrovicu/Mitrovicë, Albanci u selo Bistrica/ Bistricë, opština Leposavić/Leposaviq, a Romi u severnu Mitrovicu/Mitrovicë.

Aškaliji Nijazi Plavciju/Nijazi Pllavci uništena je kuća u Vučitrnu/Vushtrri tokom martovskih nemira 2004. godine. Kuća je obnovljena i on se vratio zajedno sa svojom prodicom. Ipak, većina Aškalija se nije vratila zato što im kuće nisu obnovljene i zato što nemaju mogućnost da se zaposle. Oni koji su se vratili žive od socijalne i humanitarne pomoći.

U selu Svinjare sredstvima vlade Kosova izgrađeno je 137 stambenih objekata za Srbe povratnike. Svi su oni potpisali ugovore za povratak, a njih 130 je primilo jednokratnu pomoć u iznosu od 2.000 evra. Imali smo 33 registrovana povratnika, ali oni su se kratko zadržali, tako da trenutno imamo samo dva pojedinca i jedan bračni par povratnika. Ostali se ne vraćaju, jer smatraju da je opasno, da ne mogu slobodno da se kreću, misle da nisu bezbedni. Ipak, mnogi od njih redovno dolaze i preko dana borave u svojim kućama, obrađuju svoju imovinu i predveče se vozom vraćaju za Zvečan ili severni deo Mitrovice.

H. B., službenica za povratak u Skupštini opštine Mitrovica/Mitrovicë
FHP intervju 15. maj 2006.

U pećkom regionu registrovan je najveći broj povratnika u 2006. godini, gde se vratilo 713 interno raseljenih lica: 398 Srba, 65 Roma, 197 Aškalija i Egipćana, 49 Bošnjaka i četiri Goranca. Najveći broj Srba se vratio u sela Brestovik/Brestovik, Klinovac/Klinefc,

Dršnik/Dershnik i Klinu/Klinë, Aškalije, Egipćani, Romi i Goranci u Peć/Peja, a Bošnjaci u Novo Selo/Nvoselle i Dobrušu/Dobrushë.

U opštini Dečani/Dečanë još uvek se nisu stvorili uslovi, prvenstveno bezbednosni, za povratak Srba.

U našoj opštini povratak raseljenih predstavlja jedan težak i komplikovan proces koji zahteva angažovanje svih. Problemi koji negativno utiču na proces povratka jesu nizak nivo ekonomskog razvoja opštine, visok stepen nezaposlenosti, nemogućnost otvaranja novih radnih mesta, siromašan opštinski budžet, nedostatak fondova za finansiranje projekata infrastrukture, nedostatak međuetničkog dijaloga i mržnja koja je nasleđena iz prošlosti.

N. S., predsednik opštine Dečani/Dečanë
FHP intervju 2. oktobra 2006.

U opštini Istok/Istog postignut je značajan napredak u pravcu stvaranja uslova za povratak raseljenih. U lokalnim institucijama zastupljeni su pripadnici svih etničkih zajednica koji žive na tom području. Fazli Stolaj/Fazli Stollaj, Egipćanin, zamenik je predsednika opštine. Komandant stanice KPS-a je isto Egipćanin, Jahja Jahaj/Jahja Jahaj. U Kancelariji za zajednice rade dvojica Srba, dvojica Bošnjaka, jedan Egipćanin i dvojica Albanaca. Zvanični jezici u opštini su albanski, bosanski i srpski i svi natpisi u opštini su istaknuti na sva tri jezika, kao i table sa imenima ulica. Sve javne službe u opštini su dostupne svim zajednicama. U selu Crkolez/Cerkolez gradi se nova osnovna škola u koju bi zajedno trebalo da idu srpska i albanska deca i stvaraju se uslovi da u selima Suvi Lukavac/Llukafc i Thatë i Srbobran/Serbobran škole postanu multietničke. U selima Dobruša/Dobrushë i Banja/Banjë nalaze se škole u koje zajedno idu deca Bošnjaka i Albanaca.

U planu je izgradnja vodovoda u selu Dobruša/Dobrushë, kao i vodovod u južnom delu Istoka/Istog, na koji će da budu priključena sela Zać/Zaq, Osojane/Osojan, Tućep/Tučep Koš/Kosh, a u kojima žive pripadnici manjinskih zajednica. Takođe se stvaraju uslovi da se u javnim službama u opštini zaposli jedan broj pripadnika manjina i da se neki od njih oslobode plaćanja dažbina.

Sve je to pozitivno uticalo na proces povratka. Vratilo se 390 Srba, 215 Bošnjaka, 322 Egipćana i 23 Roma. Samo u 2005. godini vratilo se 98 Srba, 53 Bošnjaka i 77 Egipćana. Negde krajem aprila ove godine vratilo se još 30 Srba koji su smešteni u jednu tranzitno-prihvatnu kuću gde čekaju da im se obnove uništene i spaljene kuće u naselju Ljug u selu Blagać, tačnije 50 u naselju Ljug i 25 u selu Blagać. Finansijska sredstva za izgradnju ovih kuća u iznosu od dva miliona dolara obezbedila je vlada Rusije. Trenutno u opštini Istok živi 412 bošnjačkih porodica sa 1.383 članova, 320 porodica Egipćana sa 1.818 članova, 212 srpskih porodica sa preko 500 članova i između 200–300 Roma.

F. Z., potpredsednik Skupštine opštine Istok/Istog
FHP intervju 13. juna 2006.

U srpskom selu Osojane/Osojan obnovljeno je 136 kuća. Izgradnju je finansirala Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), a THW je izvodila radove. I meštani Srbi bili su uključeni u izgradnji svojih kuća. Međutim, veliki problem u selu su krađe.

U mešovitom selu Vidanje/Vitejē u opštini Klina/Klinē za Srbe povratnike je izgrađeno 49 kuća. Vratilo se 40 Srba i planira se dolazak još 10. Još 40 Srba bi se vratilo u selo, ali njihove kuće nisu obnovljene. Povratnici kažu da se osećaju potpuno slobodno, ali da im Albanci često dobacuju. Lokalni organi vlasti zajedno sa Danskim savetom za izbeglice (DRC) koji je organizovao kolektivni povratak Srba, asfaltirali su put do Kline/Klinē i do sela Budisavce/Budisalc u dužini oko sedam kilometara. Asfaltiraju se i putevi u selu i popravljaju kanalizacija, vodovod i ulična rasveta. Srbi se u selu bave poljoprivredom.

Trenutno smo bezbedni, ali rat nas je ipak udaljio jedne od drugih. Strahujemo da ne naiđe još koji novi talas nasilja, mada ja lično ne vidim nikakvog razloga da do toga dodje. Tu su stalno prisutni pripadnici KPS-a, UNMIK policija i KFOR. Slobodno se krećemo, idemo u grad kad imamo potrebe da nešto kupimo u prodavnicama ili na pijaci, ili da idemo u opštinu. Od kada smo se vratili nije bilo ozbiljnih incidenata, mada je bilo nekih sitnih psovki i provokacija, poput „sta ćete vi tu”, „nećete još dugo”. Po onome što se priča u selu, to uglavnom čine žene i deca pubertetskog uzrasta.

N. V., Srbina iz sela Vidanje/Vitejē
FHP intervju 10. avgusta 2006.

Tokom 2006. godine 394 raseljene osobe vratilo se u prištinski region: 40 Srba, 191 Rom i 163 Aškalija i Egipćana. Srbi su se vraćali u sela u opštini Lipljan/Lipjan, Romi u Plemetinu/Plemetinē, Maguru/Magurē, Gračanicu/Gračanicē i Kosovo Polje/Fushē Kosovē i Prištinu/Prishtinē, a Aškalije i Egipćani u Prištinu/Prishtinē, Lipljan/Lipjan i Magure/Magurē, gde su izgrađane nove kuće za 17 porodica Aškalija, povratnika iz kampa u Plemetini/Plemetinē. U 2006. godini zabeleženo je iseljavanje Srba iz opštine Obilić/Obiliq;

Ono što je specifično za Obilić jeste da je u 2005. godini u samom gradu živelo oko 150 Srba, dok je po sadašnjim statistikama, a kraj je 2006. godine, ostalo 70 do 80 ljudi.

S. A., šef Kancelarije za zajednice u Obiliću/Obiliq
FHP intervju 23. novembar 2006.

Rosa Tašević, Srpkinja, jedna je od retkih povratnika u Obilić/Obiliq. Vratila se 6. juna 2005. godine i do danas je smeštena u kontejneru u kolektivnom centru u zgradi bivšeg

srednjoškolskog centra u Obiliću/Obiliq. Njen sin Zoran sa ženom i troje dece želi da se vrati, ali kuća im još nije obnovljena.

Ako mi naprave kuću, ja ću celu porodicu vratiti. Nema nikakvog razloga da se ne vratimo. Neka svi oni koji su došli i zavadili nas idu odakle su došli, a mi ćemo međusobno da rešavamo naše probleme. Moramo zajedno živeti. Ako nećemo danas, onda ćemo morati sutra. Ovde smo od jednog drveta pravili kolevku za srpsko, albansko i bošnjačko dete. Na jednoj smo vodenici mleli brašno.

R. T., Srpkinja iz Obilića/Obiliq
FHP intervju 220. avgusta 2006.

Opštinske vlasti u Lipljanu/Lipjan počele su da asfaltiraju put u ulici Ganimet Terbeši/Ganimet Terbeshi, put u okolini Doma kulture, put oko katoličke crkve i put u selu Rubavac/Rubovce gde žive pripadnici srpske zajednice, kako bi podržale povratak raseljenih i obezbedile im bolje životne uslove.

Mi u našoj opštini ništa ne preduzimamo i ne rešavamo, a da pri tome ne uzimamo u obzir i interes Srba i drugih etničkih zajednica. Oni su bezbedni, slobodno se kreću, izlaze u grad i slobodno koriste sve javne usluge. Od martovskih nemira 2004. godine u opštini nije zabeležen ni jedan incident na etničkoj osnovi. To je svakako uticalo da ovih dana jedan broj raseljenih Srba javno izrazi želju da se vrati. Oni su postavili nekoliko uslova i kao problem naveli nezaposlenost i lošu infrastrukturu. Mi ćemo veoma brzo razmotriti njihove zahteve i nadam se da ćemo naći rešenja.

S. R., potpredsednik Skupštine opštine Lipljan/Lipjan
FHP intervju 16. novembra 2006.

Staro Gracko je srpsko selo u blizini Lipljana/Lipjan, izolovano od ostalih srpskih enklava. Ono je okruženo albanskim selima i jedini izlaz iz Starog Gracka je magistralni put koji vodi u centralno Kosovo. Iz tog razloga Srbi seljani se ne kreću noću van sela.

Do sada se u selo Staro Gracko vratilo osam porodica sa 28 članova. Vratila se porodica Nenada Mirića sa pet članova, Cvetka Todorovića sa pet članova, Slaviše Janićijevića sa pet članova, Smiljane Ćirković sa četiri člana, Olgica Stoisavljević, porodica Dragana Price sa četiri člana, Mileta Đekića sa dva člana i Radojice Matovića sa dva člana porodice (...) Svi povratnici kao i ostali u selu su bezbedni, ali noću se ne krećemo van sela. Mi smo ovde kao karaula, nemamo veze sa ostalim srpskim sredinama.

Z. Ć., nastavnik iz sela Staro Gracko
FHP intervju 15. juna 2006.

10.1. Nasilan povratak pripadnika etničkih zajednica iz inostranstva

Tokom 2006. godine FHP – Kosovo je registrovao slučajeve nasilnog povratka iz zemalja Evropske unije (EU, European Union). Reč je o pripadnicima etničkih zajednica sa Kosova koji nisu imali odobreni boravak. Zvanična statistika koliko je takvih povratnika još uvek ne postoji, pošto se mnogi nisu prijavili da su došli na Kosovo. Prvenstveno se radi o pripadnicima RAE zajednica, ali ima i Goranaca. Vlada Kosova trenutno nije u mogućnosti da obezbedi socijalnu pomoć za ove kategorije povratnika.

11. Decentralizacija i pregovori o budućem statusu Kosova

Predstavnici UNMIK-a ističu da je decentralizacija od ključne važnosti da bi se postiglo prihvatljivo rešenje za srpsku i albansku stranu o budućem statusu Kosova. Takođe, putem decentralizacije stvorili bi se adekvatni uslovi da se manjinske zajednice potpuno integrišu u buduće kosovsko društvo i da se omogući održivi povratak svih raseljenih.

Kosovska delegacija je na poslednjoj rundi pregovora predložila da se osnuje pet novih opština na Kosovu u kojima bi Srbi imali više od 50 procenata stanovništva. Tim za pregovore vlade Srbije tražio je osnivanje 15 opština sa srpskom većinom, tako da nije došlo do sporazuma.

S druge strane, deo Albanaca smatra da ni predlog kosovske strane nije dobar, jer će time doći do cepanja Kosova. Naročito se pokret „Samoopredeljenje”/„Vetevendosja” koji predvodi Aljbin Kurti/Albin Kurti žestoko protivi pregovorima o decentralizaciji. On smatra da će decentralizacija dovesti do podela, a podele do rata. Iz tog razloga Aljbin Kurti/Albin Kurti predlaže da se prvo reši status Kosova, a nakon toga da se raspravlja o decentralizaciji..

Oko 30.000 građana Gnjilana/Gjilan i Vitine/Viti potpisali su peticiju kojom traže da se proces decentralizacije zaustavi, jer smatraju da je to opasno za budućnost Kosova.

*Ovaj proces je veoma štetan, jer se isključuje i najmanje nastojanje da se etničke zajednice integrišu u kosovsko društvo i neguje međuetnička građanska tolerancija. Sa svojom formom i sadržajem ovaj proces neminovno vodi ka enklavizaciji etničkih grupa na Kosovu, konkretno srpske etničke zajednice.*¹⁸

Ni Srbi nisu zadovoljni pregovorima o budućem statusu Kosova. Najviše zahteva srpske strane za formiranjem opština odnosi se na Gnjilane/Gjilan, ali se kosovska delegacija nije složila s tim predlogom.

¹⁸ Lajm, 26. oktobar 2006, „30.000 potpisa protiv decentralizacije”

Razgovori koji se vode u Beču između albanskih i srpskih predstavnika trebalo bi da obezbede suštinsku decentralizaciju, a ne decentralizaciju koja odgovara Prištini. Moraju se formirati srpske opštine sa jasnom većinom, jasnim ingerencijama i ovlašćenjima i sa jasnom vezom s Beogradom. Pre svega, da se srpske opštine horizontalno povezuju među sobom i da istovremeno imaju vertikalnu vezu sa Beogradom. Ovde su opštine siromašne i ako nemaju direktne veze s Beogradom neće moći da opstanu. Selo Parteš bilo je u predlogu da bude nova pilot opština. To je odbijeno, jer je neprihvatljivo za nas. Planirano je da jednu opštinu čine sela Budriga, Parteš i Cernica, gde ima i Albanaca. Po tom planu moglo bi da se desi da na izborima pobjedi Albanac i da u toj srpskoj opštini predsednik bude Albanac. Mi smo tražili da ta pilot opština obuhvati i selo Pasjane, onda bi apsolutnu većinu činili Srbi. To nije prihvaćeno i taj plan je propao.

Z. P., potpredsednik Skupštine opštine Gnjilane/Gjilan
FHP intervju 5. aprila 2006.

Predstavnici privremenih kosovskih institucija smatraju da su ispunili sve zahteve Srba u vezi sa decentralizacijom, ali da je glavni problem vlada Srbije. Premijer Kosova Agim Čeku/Agim Çeku ilustrovao je ovaj problem kroz primer sela Šilovo/Shillovë kod Gnjilana/Gjilan.

Selo Šilovo oduvek je bilo pod opštinom Gnjilane/Gjilan. Međutim, Beograd je zatražio da se ovo selo pripoji opštini Novo Brdo/Novobërdë, 26 kilometara udaljenoj od Gnjilana. To nije nimalo lako za stanovnike Šilova. Tamo gde se mi zalažemo da olakšamo ljudima, Beograd se koncentriše na teritorije (...) Beograd želi da instrumentalizuje kosovske Srbe, da preko njih vrši kontrolu svih mesta na Kosovu gde žive pripadnici srpske etničke zajednice i da se suprostavlja svim nastojanjima da se oni integrišu.¹⁹

Selo Mamuša/Mamushë je krajem septembra 2005. godine postalo pilot opština koja treba da predstavlja primer decentralizacije. Selo se nalazi u blizini Prizrena/Prizren i u njemu živi oko 5.000 stanovnika. 95 procenata čine Turci. Pored njih u selu žive Albanci i Romi. U Mamuši/Mamushë postoji ambulanta, više od 40 prodavnica u kojima može da se kupi različita roba, u osnovnoj i srednjoj školi nastavu na turskom i albanskom jeziku pohađa 870 turskih, 74 albanskih i desetak romskih učenika. Stanovnici se slobodno kreću, slobodno koriste svoj jezik i nemaju bezbednosnih problema. Međutim, opština Mamuša/Mamushë još uvek nema one prinadležnosti koje imaju druge opštine na Kosovu, tako da stanovništvo sela nije zadovoljno ustrojstvom ove pilot opštine.

¹⁹ Intervju premijera vlade Kosova Agima Čekua/Agim Çeku francuskom listu *Corrier International* koji je prenela *Koha Ditore*, 12. novembar 2006.

Najviši predstavnici vlade Kosova i UNMIK administracije izjavili su da će se puno toga promeniti, da će sve biti bolje i da će nova opština biti bliže svojim građanima. Međutim, skoro ništa nismo dobili, ništa se nije promenilo na bolje, sve je ostalo isto. Dobili smo samo predsednika, dva potpredsednika i 15 odbornika od koji su 13 Turci, jedan Albanac i jedna Romkinja. Formirane su i neke komisije i odbori, ali mi njihovo delovanje ne vidimo. Naši građani i dalje ne mogu da ostvare neka svoja osnovna prava koja su u kompetenciji opštinske administracije. Da bi naši građani izvadili izvod iz matične knjige rođenih, umrlih, venčanih ili uverenje o imovinskom stanju, uverenje iz katastra ili neki drugi dokument, oni zahteve predaju ovde i čekaju da ti dokumenti dođu iz administracije opštine Prizren. Nekada se čeka više nego ranije kada su građani potrebna dokumenta sami vadili u opštini Prizren.

N. M., Turčin iz sela Mamuša/Mamushë
FHP intervjy 8. februara 2006.

U severnom delu Kosova, u opštinama Zvečan/Zveçan, Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok/Zubin Potok i u severnom delu Mitrovice/Mitrovicë Albanci su manjina. Jedan od predloga je da se u procesu decentralizacije Zvečan/Zveçan pripoji delu opštine Mitrovica/Mitrovicë. U Zvečanu/Zveçan Albanci žive u selima Žaža/Zhazha, Boljetin/Boletin, Lipa/Lipë i Orahovica/Rahovic i čine 5,9 procenata ukupnog broja stanovništva opštine. Albanci u ovim selima uglavnom žive od socijalne pomoći, dok se neki bave poljoprivredom i stočarstvom.

Do juna 1999. godine Goranci u oblasti Gora/Gora imali su lokalnu samoupravu sa centrom u Dragašu/Dragash. Međutim, nakon uspostavljanja UNMIK administracije lokalna samouprava je ukinuta. Nakon oružanih sukoba jedan deo Goranaca sa Kosova se izjašnjava kao Bošnjaci, a pojedini Goranci iz pograničnih sela Restelica/Restelicë, Kruševo/Kryshëfc i Globočica/Glloboqicë deklarišu se i kao Albanci. U skladu sa principom decentralizacije Goranci žele da se u Gori/Gora formira opština sa središtem u Dragašu/Dragash, koji je po etničkom sastavu mešovit. Taj zahtev je zvanično upućen UNMIK-u 14. aprila 2006. godine. Goranci naglašavaju da oblast Gora ispunjava propisane geografske, istorijske, kulturne i etničke kriterijume da bude opština.

Naši građani su uvereni da postoje svi potrebni preduslovi da imaju svoju opštinu. Gora ima izgrađenu putnu infrastrukturu. Najveći broj naselja je sa Dragašem kao administrativnim centrom povezan putevima. Kroz Goru prolazi i regionalni put Prizren – Restelica koji povezuje Kosovo sa Makedonijom. Dragaš kao administrativni centar ima zadovoljavajuću prateću infrastrukturu: dom zdravlja, centar za socijalni rad, gradsku biblioteku, dom kulture, osnovnu i srednju školu, hotel, pijacu, parking, fudbalsko igralište, autobusku stanicu i potpuno uređen gradski prostor (...) Formiranjem nove opštine stvorili bi se uslovi za ekonomski održiv povratak velikog broja Goranaca, a mnogi od njih su spremni da ulažu u razvoj svoje opštine, a samim tim i zaposle veći broj ljudi. Novim oblikom administrativnog organizovanja građani Gore će mnogo lakše i

potpunije ostvariti svoje zahteve i potrebe, realizovati svoje odgovornosti i obaveze koje imaju prema svojoj zajednici i prema kosovskom društvu.

R. I., poslanik u Skupštini Kosova
FHP intervju 2. avgusta 2006.

Na osnivačkoj Skupštini Bošnjačkog nacionalnog vijeća Kosova (BNVK) u Vitimirici/Vitomiricë kod Peći/Peja 19. marta 2006. godine, zatraženo je da nove opštine gde bi Bošnjaci bili u većini budu Vitimirica/Vitomiricë, Rečane/Reqan, Gora/Gora, Bošnjačka mahala/Mahalla e Boshnjakevë i Dobruša/Dobrushë. Takođe su zatražili da budu ravnopravni u zapošljavanju, da budu zastupljeni u institucijama, policiji i sudovima i da mogu ravnopravno da koriste jezik, da se otvaraju fakulteti gde bi se predavalo na bosanskom jeziku i da se ulaže u sredine gde žive Bošnjaci.

Fond za humanitarno pravo

12. Preporuke

- Privremene institucije Kosova i UNMIK-a treba da ulože veće napore da bi se popravio ukupni položaj pripadnika etničkih zajednica na Kosovu, što se posebno odnosi na bezbednost, slobodu kretanja, zapošljavanje, socijalne usluge, omogućavanje korišćenja maternjeg jezika i obrazovanje na jezicima manjina i stvaranjem uslova za povratak svih raseljenih.
- Privremene institucije Kosova i UNMIK-a treba da nastave da sprovedu propisane standarde da bi se obezbedila vladavina prava. U tom procesu mora da se obezbedi aktivnije učešće svih etničkih zajednica, jer samo na taj način mogu u potpunosti da se zaštite prava manjina.
- Lokalni i centralni organi vlasti, kao i sve političke partije, prvenstveno albanske, treba konstantno da osuđuju etnički motivisane incidente i da utiču na svoje birače i čitavo kosovsko društvo, naročito Albance kao većinsko stanovništvo, kako bi se efikasno uklonili uzroci koji dovode do takvih incidenata.
- KPS i UNMIK policija treba da istraže sve slučajeve etnički motivisanog nasilja i da efikasnije rade na pronalaženju počinitelaca, kao i da jasno naglase do kojih su saznanja došli tokom istrage kako bi se izbegle špekulacije i politizacija.
- Institucije Kosova treba da obezbede značajnije učešće predstavnika etničkih zajednica u procesu odlučivanja u institucijama Kosova, kako na lokalnom, tako i na centralnom nivou. To se prvenstveno odnosi na one teme koje su od značaja za manjinske zajednice, poput slobode kretanja, korišćenja jezika, obrazovanja na maternjem jeziku i povratak.
- Institucije Kosova treba da sprovedu usvojene zakone. Naročita pažnja treba da se pokloni otklanjanju problema u njihovom sprovođenju i da se vrši konstantan monitoring implementiranja zakona, prvenstveno onih koji su od vitalnog interesa za manjinske zajednice.

- S obzirom na činjenicu da je povratak raseljenih još uvek zanemarljiv, prvenstveno Srba, kosovske institucije moraju da ulože dodatne napore da se postigne napredak u tom pravcu. Povratak će biti verovatniji ukoliko se obnove srušene kuće, obnove crkveni objekti, vrati uzurpirana imovina, a uzurpatori krivično gone. Takođe, institucije treba da stvore sliku među većinskim stanovništvom, Albancima, da su manjine njihovi sugrađani i da treba da prihvate povratnike
- Kosovske institucije treba konstantno da pozivaju raseljene da se vrate i da ih na sve načine ohrabruju da se odluče na takav korak.
- Kosovska vlada je obavezna da u što kraćem roku obnovi sve kuće porušene tokom martovskih nemira 2004. godine.
- Kosovske institucije treba da preduzmu sve mere kako bi omogućile povratak u svoje kuće svim onim Romima, Aškalijama i Egipćanima koji još uvek žive u kampovima u Mitrovici/Mitrovicë i u Plemetini/Plemetinë.
- FHP smatra da je Unmikova uredba 2003/13, koja se odnosi na privatizaciju, diskriminatorska prema pripadnicima manjina, jer im je uskraćena nadoknada od privatizovanja društvenih preduzeća i da ta diskriminatorska odredba treba da se promeni, kako bi se i manjinama omogućilo da dobiju ono što im pripada, što su tokom godina, kroz radni proces, zaradili.
- Kosovske institucije treba da stvore uslove da se u javnim preduzećima zapošljavaju pripadnici manjina, kao i da stvore uslove da se manjine zapošljavaju i u privatnim preduzećima.
- Romska deca na Kosovu još uvek nemaju mogućnosti da se školuju na svom maternjem jeziku. Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Kosova treba da napravi programe kako bi se svi Romi obuhvatili procesom obrazovanja i da im omogući da se obrazuju na svom jeziku. Takođe, kosovske institucije treba da prihvate da se učenici Srbi školuju na svom jeziku, kao što je to omogućeno deci Bošnjaka i Turaka.
- Kosovski mediji treba da budu mnogo otvoreniji prema manjinskim zajednicama, da emituju programe kojima se populariše kultura manjina i na jezicima manjina i na albanskom jeziku, kako bi se manjine približile većinskom stanovništvu i kako bi Albanci prihvatili manjine. Takođe, mediji treba da omoguće da manjine budu bolje informisane i to na svojim jezicima i da transparentno izveštavaju o etničkim incidentima, naročito onim koje čine Albanci.

Glosar

KPS	Kosovska policijska služba
KFOR	Kosovske snage
Kancelarija za zajednice	Kancelarija za obavljanje administrativnih poslova etničkih zajednica
UNHCR	Visoki komesarijat UN za izbeglice
THW	Tehnička dobrotvorna organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
KEK	Kosovska energetska kompanija
PTK	Pošta-telekomunikacije Kosova
UNMIK	Misija privremene uprave UN na Kosovu
HPD	Direkcija za stambena i imovinska pitanja
HPCC	Komisija za stambene i imovinske zahteve
HABITAT	Program UN za nastanjivanje
EAR	Evropska agencija za rekonstrukciju
ARC	Američki savet za izbeglice
EU	Evropska unija
DRC	Danski savez za izbeglice
RAE	zajednica Roma, Aškalija i Egipćana
BNVK	Bošnjačko nacionalno vijeće
VAKAT	koalicija bošnjačkih partija u Skupštini Kosova

